

POSZUKIWANIA OSÓB ZAGINIONYCH

redakcja naukowa

Ewa Gruza, Ireneusz Sołtyszewski

2. WYDANIE

POSZUKIWANIA OSÓB ZAGINIONYCH

redakcja naukowa
Ewa Gruza, Ireneusz Sołtyszewski

2. WYDANIE

Stan prawny na 23 lipca 2021 r.

Publikacja została dofinansowana ze środków grantu badawczego finansowanego przez NCBiR pt. *Opracowanie systemu rozwiązań prawnych, instytucjonalnych i informatycznych służących usprawnieniu poszukiwań i identyfikacji oraz wsparciu bliskich osób zaginionych* (nr 1/385700/7/NCBR/2018), realizowanego przez konsorcjum zawarte przez Fundację Itaka Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych oraz Wydziały Prawa i Administracji Uniwersytetów Warszawskiego i Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Grant otrzymano w ramach strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych *Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków* GOSPOSTRATEG I.

Recenzent 1. wydania

Dr hab. Maciej Trzcński, prof. UW

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Kinga Zając

Opracowanie redakcyjne

Grażyna Polkowska-Nowak

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

W wydaniu pierwszym błędnie oznaczono autorstwo podrozdziału 2.5.

Formy działania rodzin osób zaginionych. Podano jako autorkę panią Paulinę Sidor. Autorką fragmentu jest pani Alicja Tomaszewska.

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-277-5

2. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
---------------------	----

Wstęp	17
-------------	----

Rozdział 1

Zagadnienia ogólne

(Ewa Gruza [1.1], Iwona Schab [1.2], Maciej Duda, Joanna Narodowska [1.3], Alicja Tomaszewska [1.4])	23
1.1. Pojęcia osoby zaginionej i osoby poszukiwanej	23
1.2. Zaginięcia – skala zjawiska	30
1.2.1. Zaginięcia jako zjawisko powszechne	30
1.2.2. Liczba osób zaginionych a liczba zawiadomień o zaginięciu osoby ...	32
1.2.3. Dynamika zjawiska zaginięcia	37
1.3. Struktura zjawiska zaginięć	41
1.4. Przyczyny zaginięć	53

Rozdział 2

Psychologiczno-socjologiczne aspekty zaginięć

(Filip Matuszewski [2.1], Ewa Gruza [2.2], Hubert Sońta [2.3], Agnieszka Zaremba [2.4], Alicja Tomaszewska [2.5])	65
2.1. Psychologiczne aspekty problematyki zaginięć	65
2.2. Socjologiczne aspekty zaginięć	69
2.3. Medyczne aspekty zaginięć osób starszych	78
2.3.1. Charakterystyka problemów zdrowotnych u seniorów	79
2.3.2. Wybrane zaburzenia psychiczne istotne z punktu widzenia zaginięć .	80
2.3.3. Podsumowanie	90
2.4. Pomoc społeczna i socjalna dedykowana rodzinom osób zaginionych	91
2.5. Formy działania rodzin osób zaginionych	95
2.5.1. Współpraca z Fundacją ITAKA – Centrum Poszukiwań Osób Zaginionych	96
2.5.2. Grupy wsparcia	97

2.5.3. Program „Ktokolwiek widział, ktokolwiek wie...”	98
2.5.4. Aktywność w mediach społecznościowych	98

Rozdział 3

Analiza kryminologicznych i wiktymologicznych aspektów zaginięć

(Wiesław Pływaczewski, Joanna Narodowska, Maciej Duda)	100
3.1. Etiologia zjawiska zaginięć	100
3.1.1. Zaginięcia niedobrowolne	101
3.1.2. Zaginięcia dobrowolne	105
3.2. Fenomenologia zjawiska zaginięć	108
3.3. Zaginięcia o podłożu kryminalnym	130
3.4. Przeciwdziałanie zjawisku zaginięć – ujęcie kryminologiczne	133

Rozdział 4

Prawne i instytucjonalne aspekty poszukiwań osób zaginionych

(Ewa Gruza)	139
4.1. Podstawy prawne	139
4.2. Procedura zgłaszania zaginięcia	146
4.3. Poziomy poszukiwań osób zaginionych	153
4.4. Systemy AMBER i Child Alert	161
4.5. Działania parlamentu krajowego	168
4.6. Działania RPO	182
4.7. Najwyższa Izba Kontroli	191
4.8. Prawne aspekty współpracy wewnątrz krajowej służb i organizacji zajmujących się poszukiwaniami osób zaginionych	200
4.8.1. Współdziałanie służb	211
4.8.2. Organizacje pozarządowe	223
4.8.3. Grupy poszukiwawczo-ratownicze	225

Rozdział 5

Procedury policyjne poszukiwań osób zaginionych

(Denis Solodov, Ireneusz Sołtyszewski)	230
5.1. Metody poszukiwania osób zaginionych	231
5.1.1. Poszukiwanie osoby zaginionej na terenie otwartym i w kompleksie leśnym	235
5.1.2. Poszukiwanie osoby zaginionej na terenach wodnych	241
5.1.3. Specyfika poszukiwań osób zaginionych w terenie górskim	244
5.2. Dokumentowanie czynności poszukiwawczych	247
5.2.1. Mechanizmy kontroli nad przebiegiem poszukiwań osoby zaginionej	248
5.3. Rola środków masowego przekazu w poszukiwaniach osób zaginionych ..	248
5.3.1. Warunki prawne współpracy ze środkami masowego przekazu	250
5.3.2. Kierunki współpracy ze środkami masowego przekazu	250

5.3.3. Wykorzystywanie sieci społecznościowych	251
5.4. Przesłanki zakończenia poszukiwań	252
5.5. Postępowanie w przypadku odnalezienia NN osoby lub zwłok	254
5.5.1. Odnalezienie NN osoby	254
5.5.2. Odnalezienie NN zwłok	255
5.5.3. Oględziny miejsca ujawnienia NN zwłok	256
5.5.4. Metody identyfikacji NN zwłok	256
5.5.5. Kryteria identyfikacji NN zwłok	259
5.6. Poszukiwania międzynarodowe	259
5.6.1. Poszukiwanie cudzoziemców na terytorium Polski	259
5.7. Międzynarodowa współpraca Policji w obszarze poszukiwań osób zaginionych	260

Rozdział 6

Metody identyfikacji NN osób i zwłok

(Jarosław Moszczyński, Ireneusz Sołtyszewski)	262
6.1. Pojęcie identyfikacji w kryminalistyce	262
6.1.2. Pojęcie NN osoby (osoby o nieustalonej tożsamości)	264
6.1.3. Pojęcie zwłok i szczątków ludzkich	265
6.2. Metody identyfikacji NN osoby	265
6.3. Metody identyfikacji NN zwłok	266
6.3.1. Badania DNA	268
6.3.2. Badania daktyloskopijne	271
6.3.2.1. Metody ujawniania i zabezpieczania śladów linii papilarnych	272
6.3.2.2. Daktyloskopowanie osób	272
6.3.2.3. Daktyloskopowanie zwłok	273
6.3.2.4. Identyfikacja daktyloskopijna	273
6.3.3. Badania odontologiczne	274
6.3.3.1. Zabezpieczanie śladów zębów	275
6.3.3.2. Badania identyfikacyjne	275
6.3.4. Badania radiologiczne	277
6.3.5. Badania antropologiczne	278
6.3.5.1. Zakres badań	278
6.3.5.2. Identyfikacja grupowa	279
6.3.5.3. Identyfikacja indywidualna	279
6.3.5.4. Materiały do badań	280
6.3.5.5. Rekonstrukcja wyglądu twarzy na podstawie czaszki	280
6.3.5.5.1. Metoda Gerasimowa	281
6.3.5.6. Ocena wyników badań antropometrycznych	281
6.3.6. Porównanie cech rysopisowych i znaków szczególnych	281
6.3.7. Komputerowy portret obrazowy	282
6.3.8. Porównanie danych medycznych	285

6.3.9. Identyfikacja na podstawie rzeczy osobistych	286
6.3.10. Wykorzystanie urządzeń cyfrowych w procesie identyfikacji	287
6.3.11. Dokumentacja oględzin rzeczy osobistych	288
6.3.12. Okazanie rzeczy osobistych	289
6.3.12.1. Okazanie rzeczy osobistych – warunki prawne	289
6.3.12.2. Okazanie rzeczy – zalecenia kryminalistyki	289
6.3.12.3. Ekstrapolacja zaleceń dotyczących okazania procesowego na okazanie nieformalne	290
6.3.12.4. Ocena wyników okazania/rozpoznania rzeczy osobistych	291
6.3.13. Identyfikacja na podstawie dokumentów	291
6.3.13.1. Zabezpieczanie dokumentów do badań	292
6.3.14. Rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych	292
6.3.14.1. Warunki prawne okazania procesowego NN zwłok ludzkich i ich fragmentów	293
6.3.15. Inne metody identyfikacyjne	295
6.3.15.1. Badania osmologiczne	295
6.3.15.2. Badania fonoskopijne	296
6.3.15.2.1. Materiały do badań	297
6.3.15.2.2. Metody badawcze	297
6.3.15.3. Badania cheiloskopijne	298
6.3.15.3.1. Pobieranie materiału porównawczego	299
6.3.15.3.2. Badania identyfikacyjne	299
6.3.15.4. Badania otoskopijne	299
6.3.15.4.1. Pobieranie materiału porównawczego	300
6.3.15.4.2. Badania identyfikacyjne	300
6.4. Wykorzystanie kryminalistycznych baz danych w procesie identyfikacji ...	301
6.4.1. Baza Danych DNA	301
6.4.2. Automatyczny system identyfikacji daktyloskopijnej (AFIS)	302
6.5. Postępowanie w przypadku identyfikacji NN osoby	304
6.6. Postępowanie w przypadku identyfikacji NN zwłok	305
6.7. Podsumowanie	305

Rozdział 7

Przepisy prawa europejskiego i międzynarodowego – wpływ na mechanizmy poszukiwania osób zaginionych

(Ewa Gruza, Piotr Lewulis)	307
7.1. Regulacje prawa europejskiego dotyczące problematyki zaginionych	308
7.2. Umowy dotyczące problematyki osób zaginionych	314
7.2.1. Umowy międzynarodowe	314
7.2.2. Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnej (Interpol)	317
7.2.3. Inne porozumienia o współpracy zawierane przez Policję	319

7.3. Wymiana informacji między krajami na podstawie dyrektyw i decyzji unijnych	321
7.4. Współpraca międzynarodowa państw i organizacji pozarządowych	325
7.4.1. International Commission of Missing Persons (ICMP)	325
7.4.2. Missing Persons International Network (MPIN)	330
7.4.3. Inne pozarządowe organizacje międzynarodowe	333
7.5. Inne rozwiązania międzynarodowe	338

Rozdział 8

Systemy poszukiwań osób zaginionych – analiza prawno-porównawcza

(Piotr Lewulis)	342
8.1. Wstęp	342
8.2. Rozwiązania systemowe przyjmowane w wybranych państwach Unii Europejskiej	344
8.2.1. Austria	344
8.2.2. Belgia	347
8.2.3. Francja	353
8.2.4. Grecja	358
8.2.5. Hiszpania	360
8.2.6. Holandia	363
8.2.7. Irlandia	367
8.2.8. Litwa	371
8.2.9. Niemcy	373
8.2.10. Włochy	376
8.3. Rozwiązania systemowe przyjmowane w wybranych państwach spoza Unii Europejskiej	380
8.3.1. Białoruś	380
8.3.2. Brazylia	385
8.3.3. Kanada	387
8.3.4. Stany Zjednoczone	392
8.3.5. Ukraina	399
8.3.6. Wielka Brytania	403
8.3.7. Wietnam	409
8.4. Spostrzeżenia, wnioski i rekomendacje	411

Rozdział 9

Model poszukiwań osób zaginionych

(Ewa Gruza, Ireneusz Sołtyszewski)	415
9.1. Propozycje rozwiązań w obszarze prawnym	415
9.2. Propozycje optymalizacji wykorzystania narzędzi medyczno-sądowych przydatnych w identyfikacji	423
9.3. Propozycje optymalizacji wykorzystania narzędzi kryminalistycznych przydatnych w poszukiwaniach i identyfikacji	427

9.4. Propozycje doskonalenia programu szkoleń służb biorących udział w poszukiwaniach	432
9.5. Propozycje zwiększenia efektywności modelu wspierania rodzin osób zaginionych	434
9.6. Propozycje zwiększenia efektywności finansowania instytucji i organizacji biorących udział w poszukiwaniach	437
9.7. Uwagi praktyków prowadzących poszukiwania osób zaginionych na terenie Polski	439
Bibliografia	443
Nota o Autorach	471

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła prawa

decyzja nr 147	- decyzja nr 147 Komendanta Głównego Policji z 15.04.2013 r. w sprawie Centrum Poszukiwań Osób Zaginionych Komendy Głównej Policji (Dz.Urz. KGP poz. 36)
decyzja SIS II	- decyzja Rady 2007/533/WSiSW z 12.06.2007 r. w sprawie utworzenia, funkcjonowania i użytkowania Systemu Informacyjnego Schengen drugiej generacji (SIS II) (Dz.Urz. UE L 205, s. 63)
dyrektywa 2012/29/UE	- dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25.10.2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.Urz. UE L 315, s. 57)
k.c.	- ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740)
k.k.	- ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.)
k.p.c.	- ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)
k.p.k.	- ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.)
k.w.	- ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2021 r. poz. 281 ze zm.)
Konstytucja RP	- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
Konwencja haska	- Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze 25.10.1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528)
Konwencja ICPPED	- Międzynarodowa Konwencja w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem, przyjęta na posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego ONZ 20.12.2006 r., International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, ICPPED
p.a.s.c.	- ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 709)
Statut Rzymski	- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708)
TFUE	- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016 r.)

u.NIK	– ustawa z 23.12.1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz.U. z 2020 r. poz. 1200 ze zm.)
u.RPO	– ustawa z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2020 r. poz. 627 ze zm.)
u.SG	– ustawa z 12.10.1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 2020 r. poz. 305 ze zm.)
ustawa o Policji	– ustawa z 6.04.1990 r. o Policji (Dz.U. z 2020 r. poz. 360 ze zm.)
zarządzenie nr 32	– zarządzenie nr 32 Komendanta Głównego Policji z 13.11.2020 r. zmieniające zarządzenie w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz.Urz. KGP poz. 58)
zarządzenie nr 48	– zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z 28.06.2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz.Urz. KGP poz. 77 ze zm.)
zarządzenie nr 70	– zarządzenie nr 70 Komendanta Głównego Policji z 2.12.2019 r. w sprawie Krajowego Systemu Informacyjnego Policji (Dz.Urz. KGP poz. 114)
zarządzenie nr 124	– zarządzenie nr 124 Komendanta Głównego Policji z 4.06.2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz.Urz. KGP poz. 29) – nie obowiązuje
zarządzenie nr 352	– zarządzenie nr 352 Komendanta Głównego Policji z 16.07.2003 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osób zaginionych oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia zwłok (Dz.Urz. KGP Nr 15, poz. 75 ze zm.) – nie obowiązuje

Czasopisma

BRNU	– Biuletyn Rady Najwyższej Ukrainy
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
Dz.Urz. KGP	– Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji
Dz.Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
Pal.	– Palestra
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PWK	– Problemy Współczesnej Kryminalistyki

Pozostałe

AFIS	– Automated Fingerprint Identification System, Automatyczny System Identyfikacji Daktyloskopijnej
ANG	– Algemene Nationale Gegevensbank, Generalna Krajowa Baza Danych Policji
APEV	– Aide aux Barents d'enfants victimes

APP	– Authorised Professional Practice, Autoryzowana Praktyka Zawodowa
BKA	– Bundeskriminalamt, Federalne Biuro Kryminalne
BRN	– Верховна Рада України, Rada Najwyższa Ukrainy
BSWP	– Biuro Spraw Wewnętrznych Policji
CBFM	– Cross-Border Family Mediators
CBSP	– Centralne Biuro Śledcze Policji
CCTV	– Closed-Circuit TeleVision
CLKP	– Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji
CODIS	– Combined DNA Index System
CPOZ KGP	– Centrum Poszukiwań Osób Zaginionych Komendy Głównej Policji
CSPS	– Commissario Straordinario per le Persone Scomparse, Komisarz Specjalny ds. Osób Zaginionych
DŽŠPC	– Dingusių žmonių šeimų paramos centras, Missing Persons' Families Support Centre (MPFSC), Centrum Wsparcia Rodzin Osób Zaginionych
ENFSI	– European Network of Forensic Science Institutes, Europejska Sieć Instytutów Kryminalistycznych
EURODAC	– Europejski System Identyfikacji Daktyloskopijnej Uchodźców i Nielegalnych Imigrantów
Europol	– Europejski Urząd Policji
FBI	– Federal Bureau of Investigation, Federalne Biuro Śledcze
FIU.NET	– Financial Intelligence Unit
FNAEG	– Fichier national automatisé des empreintes génétiques
FPR	– Le fichier des personnes recherchées
GIS	– Geographic Information System, System Informacji Geograficznej
GMCN	– Global Missing Children's Network, Globalna Sieć Dzieci Zaginionych
GNPSB	– Garda National Protective Services Bureau
GOPR	– Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe
GPS	– Global Positioning System
ICMEC	– International Centre for Missing and Exploited Children, Międzynarodowe Centrum ds. Zaginionych i Wykorzystywanych Dzieci
ICMEC APAC	– International Center for Missing and Exploited Children Asia-Pacific
ICMEC LAC	– International Center for Missing and Exploited Children Latin America and Caribbean
ICMP	– International Commission on Missing Persons, Międzynarodowa Komisja ds. Osób Zaginionych
ICPPED	– International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, Międzynarodowa Konwencja w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem
iDMS	– Databases and Data Processing Systems, System Zarządzania Danymi Identyfikacyjnymi
IIO	– <i>initial investigating officer</i>
INPOL	– Polizeiliches Informationssystem, System informacji policji niemieckiej
Interpol	– International Criminal Police Organization, Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnej

ISRID	– The International Search & Rescue Incident Database
KAP	– Kompetenzzentrum für Abgängige Personen, Centrum Kompetencji na rzecz Osób Zaginionych
KBI Warszawa	– Krajowe Biuro Interpolu w Warszawie
KGP	– Komenda Główna Policji
KMP	– komenda miejska Policji
KSIP	– Krajowy System Informacyjny Policji
KSRG	– krajowy system ratowniczo-gaśniczy
KWP	– komenda wojewódzka Policji
LBVP	– Landelijk Bureau Vermiste Personen
MCE	– Missing Children Europe, Dzieci Zaginione – Europa
MCWP	– Mobilne Centrum Wsparcia Poszukiwań
MOPR	– Mazurskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe
MPIN	– Missing Persons International Network, Międzynarodowa Sieć Poszukiwań Osób Zaginionych
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MTK	– Międzynarodowy Trybunał Karny
NamUs	– National Missing and Unidentified Persons System
NCIC	– National Crime Information Center
NCMEC	– National Center for Missing and Exploited Children
NCMPUR	– National Centre for Missing Persons and Unidentified Remains, Krajowe Centrum ds. Osób Zaginionych i Niezidentyfikowanych Zwłok
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NN	– osoba o nieustalonej tożsamości
OIC	– Online Inquiry Center, Centrum Informacji Online
OSP	– ochotnicza straż pożarna
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PDV	– Polizeidienstvorschrift
POL-SIT	– Polski System Identyfikacji Twarzy
PSP	– Państwowa Straż Pożarna
PULSE	– Police Using Leading Systems Effectively
RCMP	– Royal Canadian Mounted Police, Kanadyjska Królewska Policja Konna
Ri.Sc.	– Ricerca Scomprasi
RIF	– Recherches dans l'Intérêt des Familles
RSO	– Regionalny System Ostrzegania
SAKI	– Sexual Assault Kit Initiative
SGPR KSRG	– specjalistyczne grupy poszukiwawczo-ratownicze krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego
SGSP	– Szkoła Główna Służby Pożarniczej
SIRENE	– Supplementary Information Request at National Entries
SIS	– System Informacyjny Schengen
SIS II	– System Informacyjny Schengen drugiej generacji

SPD	– systematyczne przeszukiwanie dróg
SPG	– Sicherheitspolizeigesetz
TOPR	– Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe
WOPR	– Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe
WOT	– Wojska Ochrony Terytorialnej

WSTĘP

Żyjemy w świecie, w którym coraz trudniej o prywatność. Z jednej strony godzimy się na wszechobecne kamery monitoringu, mamy świadomość możliwości śledzenia naszej aktywności życiowej, chociażby poprzez aplikacje na smartfony czy analizy logowania się telefonów, z drugiej – wiele osób decyduje się na ujawnianie tajemnic życia prywatnego, między innymi przez udostępnianie na stronach portali społecznościowych danych z własnej aktywności, zajęć, pracy, zainteresowań, zdjęć, hołdując zasadzie: „Jeśli nie ma Cię w sieci, to jakbyś nie istniał”. W świecie dość powszechnej technicyzacji i globalizacji naszego życia trudno zrozumieć, dlaczego ktoś może zaginąć bez wieści. Jak to się dzieje i dlaczego – gdy wyjdziemy do pracy, na spotkanie towarzyskie, po zakupy czy na spacer – ślad po nas ginie. Zaginionymi są osoby w każdym wieku, z każdej grupy społecznej, zawodowej, mieszkańcy miast i wsi – z terenu Polski i poza jej granicami. Zaginięcia to problem ogólnoświatowy, znany i występujący w każdym państwie. Ginią ludzie, pozostawiając tysiące bliskich borykających się z problemami życia codziennego, prawnymi i psychologicznymi. W skali globalnej przyczyny zaginięć są podobne. Są to: ucieczki z domu (najczęściej nastolatków), choroby – psychiczne i fizyczne (zaginięcia osób starszych spowodowane np. chorobami somatycznymi, zanikami pamięci), depresja, sytuacje kryzysowe w życiu człowieka (kłopoty finansowe, rodzinne i zawodowe), wypadek lub przestępstwo (uprowadzenie, zabójstwo) czy zaginięcia wojenne oraz polityczne. Część zaginionych świadomie decyduje się na zerwanie kontaktu z rodziną lub podejmuje decyzję o popełnieniu samobójstwa. Zastanawiające, dlaczego tak globalny problem dotykający wszystkich nie był dotychczas przedmiotem kompleksowych badań naukowych. Z analizy doniesień światowych, w tym przede wszystkim z prac zespołu badawczego Centre for the Study of Missing Persons z University of Portsmouth, kierowanego przez K. Shalev Greene, wynika, że problem ten nie jest w nurcie głównych zainteresowań ani nauki, ani polityki. Dotychczas w żadnym kraju nie prowadzono kompleksowych badań nad różnymi aspektami zaginięć.

W Polsce od okresu powojennego stale i systematycznie rośnie liczba osób zaginionych – od kilkuset rocznie w latach 40. do ponad 15 tys. zgłoszeń w 2019 r. Dwa razy częściej zaginionymi są mężczyźni niż kobiety. Niepokojąca jest utrzymująca się na stałym poziomie liczba ok. 4 tys. osób trwale zaginionych, czyli takich, których losy są nieznane.

Nieliczne i wyrywkowe badania – skupiające się przede wszystkim na analizach statystycznych, próbie odpowiedzi na pytanie, dlaczego poszukiwania osób zaginionych nie zawsze są skuteczne – wykazały, że w Polsce brakuje spójnego, efektywnego systemu poszukiwań. Stało się to przyczynkiem do zaplanowania i przeprowadzenia szeroko zakrojonych badań naukowych ukierunkowanych na zdiagnozowanie problemów i stworzenie modelu służącego doskonaleniu poszukiwań i identyfikacji. Dotychczas nikt na świecie nie podjął się tak kompleksowego opracowania problematyki zaginięć – od przyczyn, przez kwestie poszukiwawcze, prawne, do określenia realnych problemów z tego wynikających i metod ich rozwiązania.

Niniejsza monografia jest wynikiem badań realizowanych w ramach strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków” GOSPOSTRATEG I – grantu badawczego finansowanego przez NCBiR pt. *Opracowanie systemu rozwiązań prawnych, instytucjonalnych i informatycznych służących usprawnieniu poszukiwań i identyfikacji oraz wsparciu bliskich osób zaginionych*, realizowanego przez konsorcjum zawarte przez Fundację ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych oraz Wydziały Prawa i Administracji Uniwersytetów Warszawskiego i Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Nadrzędnym celem projektu było usprawnienie poszukiwań osób zaginionych i poprawa sytuacji ich rodzin oraz osób bliskich, które długotrwale ich poszukują. Szeroko prowadzone badania naukowe, zdiagnozowanie problemów i stworzenie modelu służącego doskonaleniu poszukiwań i identyfikacji w założeniu powinny usprawnić działanie odpowiedzialnych służb i pozwolić na stworzenie mechanizmu skutecznego poszukiwania i identyfikacji osób, adekwatnego wsparcia bliskich w stosunku do ich potrzeb, a także znacznie obniżyć koszty poszukiwań i identyfikacji oraz koszty psychologiczno-społeczne tych rodzin. Aby wypracować najbardziej skuteczny w warunkach krajowych model poszukiwań, konieczne było przeprowadzenie szeroko zakrojonych badań, obejmujących: przyczyny, skalę i dynamikę zaginięć, aspekty psychologiczne, kryminologiczne i wiktymologiczne, regulacje prawne, działania prowadzone w związku z zaginięciem, metody prowadzenia poszukiwań i identyfikacji osób czy prowadzenia baz danych. Uwzględniono także analizę prawnoporównawczą regulacji obowiązujących w wybranych państwach na świecie. Określono efektywność wykorzystywanych narzędzi prawnych i metod identyfikacji osób, zakres i skuteczność prowadzonych działań poszukiwawczych przez podmioty do tego zobowiązane i uprawnione.

Analizie statystycznej zostały poddane zarówno dane ze statystyk policyjnych (anonimowe dane dotyczące statystyki zaginięć osób z KSIP), dane zbierane przez organizacje pozarządowe (baza osób zaginionych prowadzona przez Fundację ITAKA), jak i dane statystyki kryminologicznej zebrane w toku badań własnych. Należy podkreślić, że metoda statystyczna pozwala na badanie jedynie ujawnionej części danego

zjawiska, nie obejmuje tzw. ciemnej liczby. Równocześnie jest ona narzędziem kontroli właściwego funkcjonowania organów ścigania. Metoda statystyczna została zastosowana w niniejszych badaniach w celu stworzenia fenomenologicznego obrazu zjawiska zaginięć osób, w szczególności określenia: skali, struktury, dynamiki, feminizacji i sezonowości zjawiska. Badania przeprowadzone tą metodą, obejmujące lata 2000–2017, miały charakter ilościowy.

Wykorzystując doświadczenia Fundacji ITAKA, opracowano przyczyny zaginięć, odniesiono się do psychologicznych i medycznych aspektów zaginięć osób.

W ramach projektu dokonano analizy stanu prawnego pod kątem procedur poszukiwań i zasad współpracy odpowiednich służb. Przeanalizowano akty wewnętrzne będące podstawą poszukiwań osób zaginionych i akty międzynarodowe wiążące Polskę. Dokładnie zapoznano się z raportem NIK oceniającym skuteczność prowadzonych w Polsce poszukiwań osób zaginionych, z działaniami Rzecznika Praw Obywatelskich oraz ze składanymi interpretacjami i zapytaniami poselskimi. Analiza ta objęła okres 2000–2017. W badaniach uwzględniono okoliczność, że w 2018 r. zmieniono zarządzenie Komendanta Głównego Policji regulujące te kwestie, znowelizowane następnie w 2020 r., i badania objęły także to najnowsze unormowanie. Przeprowadzone analizy dotychczas obowiązujących rozwiązań prawnych pozwoliły na ocenę ich skuteczności. Kolejno dokonano przeglądu instytucji oraz organów poszukujących i identyfikujących osoby zaginione. Określono ich kompetencje, wzajemne relacje i obszary współpracy.

W monografii dokonano również przeglądu instytucji i organów służących poszukiwaniu oraz identyfikacji osób zaginionych i wsparciu ich bliskich, ustalając listę organizacji pozarządowych, fundacji, stowarzyszeń oraz prywatnych grup ratowniczo-poszukiwawczych, które organizują poszukiwania osób zaginionych i współdziałają w nich, wspomagając Policję, a także prowadząc poszukiwania po oficjalnym zaprzestaniu tych działań przez służbę zobowiązaną do poszukiwań.

W książce zebrano i przeanalizowano dostępną literaturę krajową i wybraną zagraniczną, w której porusza się kwestie zaginięć osób, metod ich poszukiwania i identyfikacji.

Wielowarstwowość i złożoność poruszanej problematyki spowodowały, że w badaniach wykorzystano różne metody, techniki i narzędzia badawcze stosowane w obszarze nauk społecznych. Jako podstawową wykorzystano metodę prawnodogmatyczną, która umożliwiła analizę aktów prawnych w zakresie obowiązujących regulacji związanych z tematem badań oraz metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, ze wskazaniem różnych poglądów na poszczególne zagadnienia i przedstawieniem stanowiska badaczy. Metodę aksjologiczną wykorzystano na potrzeby oceny wartości przepisów dawniej i obecnie obowiązujących. Korzystano także z metody analizy

indywidualnych przypadków, którą zastosowano do zgłębienia ciekawych przypadków zaginięć, i z metody socjologicznej (m.in. do oceny społecznych skutków nieodpowiednich unormowań prawnych lub ich braku). Metodę socjologiczną zastosowano również do przeprowadzonych badań ankietowych (ustrukturalizowane wywiady) na celowo wybranych grupach respondentów. Na potrzeby przeprowadzenia badań opracowano ankiety badawcze pozwalające na zachowanie jednakowych procedur badawczych i unifikowanie wniosków.

Otrzymany bardzo obszerny materiał analizujący obowiązujące przepisy, a także materiał dostępny w ograniczonym zakresie (w związku z niejawnymi przepisami regulującymi tę tematykę) wykorzystano do wypracowania rozwiązań w zakresie dobrych praktyk.

Aby wyjść poza schematy teoretyczne, zdecydowano się na analizę krajowej praktyki. Zebrane materiały źródłowe posłużyły do opracowania ankiety – ustrukturalizowanego wywiadu, który przeprowadzano z policjantami prowadzącymi poszukiwania osób zaginionych w Polsce. Badania przeprowadzono na terenie ośmiu garnizonów. Otrzymany materiał badawczy posłużył do wypracowania skuteczniejszego modelu poszukiwań osób zaginionych, w tym do sformułowania konkretnych wniosków dotyczących poprawienia i udoskonalenia procedury zgłaszania zaginięcia i reakcji na nie.

Z doświadczeń Fundacji ITAKA oraz bardzo nielicznych, mających wyłącznie charakter przyczynkowy, badań nad przyczynami zaginięć w Polsce wynika, że jedne z nich to emigracja i migracja, w tym w celach zarobkowych. Zjawisko to nasila się w ostatnim dwudziestolecu. Państwami, do których najczęściej emigrują Polacy i gdzie są największe skupiska Polonii, są: USA, Kanada, Wielka Brytania, Brazylia, Włochy, Grecja, Niemcy, Belgia i Holandia. Przebywający tam Polacy stają się ofiarami przestępstw, w tym handlu ludźmi. Sprzedawani są jako tania siła robocza, pracują niewolniczo w wielu obszarach gospodarki, także w seksbiznesie. Bywa, że są sprawcami przestępstw i ukrywają się poza granicami Polski. Sytuacje te prowadzą do bezdomności i wykluczenia społecznego. Część osób zrywa kontakty z rodziną. Stają się one osobami zaginionymi. Niekiedy otrzymują pomoc od służb konsularnych, Policji i służb społecznych w krajach pobytu, ale także zgłaszani są jako zaginieni. Poszukiwanie osób zaginionych poza granicami wymaga przede wszystkim dobrej znajomości przepisów tam obowiązujących. W związku z tym dokonano analizy przepisów obowiązujących w 17 państwach na świecie. Dobór tych państw nie był przypadkowy ani dowolny. Za kryterium doboru przyjęto dwie przesłanki wyjściowe.

Pierwszą była liczebność Polonii zamieszkującej dany kraj. Obecnie najliczniejsze skupiska Polonii są w Stanach Zjednoczonych (ok. 10 mln osób), Niemczech (ok. 2 mln), Brazylii (1,9 mln), we Francji (ponad 1 mln), w Kanadzie (ok. 1 mln), Wielkiej Brytanii (blisko 1 mln), na Litwie (ok. 170 tys.), w Holandii (ok. 130 tys.), Irlandii

(ok. 120 tys.), we Włoszech (ok. 100 tys.), w Belgii (ponad 50 tys.), Austrii (ponad 40 tys.) i Hiszpanii (ok. 30 tys.). Zgodnie z wynikami opracowanego przez Główny Urząd Statystyczny szacunku w końcu 2018 r. poza granicami Polski przebywało czasowo ok. 2455 tys. stałych mieszkańców naszego kraju, tj. o 85 tys. (3%) mniej niż w 2017 r. W Europie przebywało ok. 2155 tys. osób (o 86 tys. mniej niż w 2017 r.), większość z nich – ok. 2031 tys. – przebywała w krajach członkowskich Unii Europejskiej. W związku z powyższym analizie poddano ustawodawstwo w tych 13 państwach, uznając, że zgłoszenie zaginięcia obywatela Polski przebywającego za granicą może nastąpić w kraju pochodzenia.

Drugim kryterium była przesłanka dużej liczby cudzoziemców z danego kraju przebywających na terenie Polski. W 2018 r. najliczniejszą grupą byli Ukraińcy (ok. 215 tys.), Białorusini (ok. 26 tys.) oraz Wietnamczycy (ok. 13 tys.). Do tej grupy zaliczono także Grecję ze względu na uwarunkowania historyczne i przyjęcie do Polski ok. 14 tys. uchodźców z Grecji na przełomie lat 40. i 50. XX w. Wiele z tych osób pozostało w Polsce na stałe. Systematycznie wzrasta liczba wydawanych pozwoleń na pobyt w Polsce (według stanu na koniec 2019 r. pozwolenia takie posiadało ok. 500 tys. osób). Przyjęto założenie, że zgłoszenie zaginięcia może nastąpić w kraju pobytu cudzoziemca, ale ze względu na prowadzenie poszukiwań międzynarodowych warto przeanalizować ustawodawstwo obowiązujące w kraju pochodzenia zaginionego.

Analizę prowadzono według przyjętego schematu postępowania. Dokonano przeglądu i analizy aktów prawnych regulujących problematykę zaginięć w 17 państwach pod kątem: przyjętych rozwiązań prawnych, wskazania organów państwowych odpowiedzialnych za poszukiwania osób zaginionych, stosowanych metod poszukiwań, identyfikacji oraz narzędzi wykorzystywanych w tym celu przez instytucje państwowe i organizacje pozarządowe.

Przeprowadzone badania podstawowe, w tym analiza obowiązujących w Polsce rozwiązań prawnych i praktyka ich stosowania, pozwoliły na sformułowanie wniosków dotyczących kierunku zmian w prawie i wskazanie propozycji konkretnych zmian prawnych.

Badaniami objęliśmy także kryminalistyczne metody identyfikacji osób i NN zwłok, uwzględniając najnowsze osiągnięcia nauk przyrodniczych i technicznych.

Oddajemy zatem do rąk czytelników pierwsze światowe opracowanie problematyki zaginięć osób, które obejmuje badania blisko 20 lat poszukiwań osób zaginionych na terenie Polski. Mamy świadomość, że nie wyczerpaliśmy całości zagadnień związanych z zaginięciami. Pozostały obszary warte kolejnych, pogłębionych, kierunkowych badań. Niemniej jednak należy podkreślić, że niniejsza monografia ma charakter bezprecedensowy ze względu na skalę i wieloaspektowość badań.

Mamy nadzieję, że opracowanie to pozwoli na lepsze zrozumienie, czym jest zaginięcie osoby i co się z nim wiąże, a przedstawione przez nas propozycje usprawnienia i zwiększenia efektywności poszukiwań będą pomocne policjantom oraz członkom organizacji poszukiwawczo-ratowniczych i innych prowadzących poszukiwania osób zaginionych w lepszej organizacji ich pracy i dydaktyce. Wierzymy, że publikacja ta będzie inspiracją do kontynuowania prac naukowych poświęconych temu zjawisku.

*Ewa Gruza
Ireneusz Sołtyszewski*

Rozdział 1

ZAGADNIENIA OGÓLNE

Ewa Gruza (1.1), Iwona Schab (1.2), Maciej Duda, Joanna Narodowska (1.3), Alicja Tomaszewska (1.4)

1.1. Pojęcia osoby zaginionej i osoby poszukiwanej

Słownik języka polskiego słowo „zaginiony” definiuje jako: „taki, który zaginął; człowiek, który zaginął”, termin „zaginięcie” zaś to: „przepaść nie wiadomo gdzie, zostać zgubionym, przestać istnieć lub ulec zapomnieniu”¹. Te powszechne słownikowe definicje dobrze oddają istotę zaginięć i poszukiwań osób zaginionych. Myśląc o zaginionym, najczęściej kojarzymy to z jakimś wydarzeniem, czasami niecodziennym i zaskakującym, które spowodowało, że nie możemy nawiązać kontaktu z określoną osobą. Ten brak kontaktu budzi w nas niepokój, a gdy sytuacja się przedłuża i subiektywnie oceniamy ją jako groźną, chcemy poszukać tej osoby. Niekiedy poszukiwania prowadzone są samodzielnie, w gronie znajomych, coraz częściej zapadają decyzje o zgłoszeniu zaginięcia Policji. Potocznie przyjmujemy, że zaginiony staje się osobą poszukiwaną.

Słownikowo osoba poszukiwana to taka, której poszukuje Policja, i oczywiście jest to prawda, ale w kontekście poszukiwań osób zaginionych pojęcie to nie jest adekwatne prawnie. Osobą poszukiwaną jest bowiem ten, kto: ukrywa się przed organami ścigania w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa, oddalił się samowolnie z aresztu lub zakładu karnego, nie stawił się do odbycia kary pozbawienia wolności po uprawomocnieniu się wyroku skazującego lub nie powrócił do zakładu karnego po upływie przepustki lub przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności. Podstawą prawną zarządzenia poszukiwań jest art. 278 k.p.k., który stanowi, że jeżeli miejsce pobytu oskarżonego lub osoby podejrzanego nie jest znane, zarządza się jego

¹ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/zaginiony.html> (dostęp: 16.10.2020 r.).

poszukiwanie². Przepis art. 247 k.p.k. (normujący zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie osoby podejrzanej) stosuje się odpowiednio. Warunkiem wydania zarządzenia o poszukiwaniach jest nieznanomość miejsca pobytu oskarżonego, podejrzanego lub skazanego. W przypadku osób zaginionych nie ma przesłanki karnoprocesowej, nie są to osoby podejrzane czy podejrzewane o popełnienie czynu zabronionego – są to osoby, z którymi z różnych przyczyn nie ma kontaktu.

Gdyby zestawzić elementy wspólne dla terminów „osoba zaginiona” i „osoba poszukiwana”, to są to:

- 1) osoba fizyczna;
- 2) nieznanomość miejsca pobytu osoby;
- 3) brak jakiegokolwiek kontaktu z osobą.

Cechy odróżniające osoby zaginione od osób poszukiwanych to brak groźących określonych konsekwencji prawnych, w tym karno-administracyjnych, które mogły być przyczyną ukrywania się. Poszukiwania osób zaginionych inicjowane są przez osoby bliskie, a działania dotyczące osób poszukiwanych – są podejmowane z mocy prawa przez uprawnione służby³.

Analizując obowiązujące w Polsce w ostatnich 20 latach przepisy prawa, nie odnajdziemy powszechnie obowiązującej, legalnej definicji osoby zaginionej. Pojęcie to funkcjonuje w różnych obszarach prawa, przypisujących mu różne rozumienie.

W Kodeksie cywilnym⁴ ustawodawca posługuje się terminem „zaginiony” w rozdziale III „Uznanie za zmarłego” w regulacjach dotyczących: upływu czasu, kiedy można uznać zaginionego za zmarłego (art. 29); zasad uznawania za zmarłego w związku z katastrofą (art. 30); zasady domniemania chwili śmierci (art. 31) oraz domniemania śmierci jednoczesnej (art. 32). W Kodeksie postępowania cywilnego⁵ termin „zaginiony” jest powiązany z postępowaniem o uznanie za zmarłego uregulowanym w tytule II „Przepisy dla poszczególnych rodzajów spraw”, dziale I „Sprawy z zakresu prawa osobowego”, rozdziale I „Uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu”, oddziale 1 „Postępowanie o uznanie za zmarłego”. W art. 526 k.p.c. określa się właściwość sądu w sprawach o uznanie za zmarłego, uznając właściwość sądu dla ostatniego miejsca zamieszkania zaginionego, art. 534 k.p.c. reguluje zaś postępowanie z urzędu w sytuacjach, gdy śmierć zaginionego jest niewątpliwa. Kodeks postępowania cywilnego posługuje się także pojęciem „strona, której miejsce pobytu nie jest znane” w art. 143 (doręczenie kuratorowi pism procesowych, gdy miejsce pobytu strony nie jest znane) i w art. 144 (ustanowienie kuratora dla osoby, której miejsce pobytu nie jest znane).

² Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.).

³ K. Sławik, *Kryminalistyczne problemy poszukiwania osób zaginionych*, Warszawa 1978, s. 3.

⁴ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740).

⁵ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.).

W przypadku przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁶ jedynie w art. 184 znajdujemy odniesienie do zaginionych, ale przepis ten – dotyczący ustanowienia kuratora – posługuje się terminami „osoba nieobecna”, „nieobecny”. Analogicznym terminem operuje Kodeks postępowania cywilnego (art. 601) w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym właściwości sądu do ustanowienia kuratora dla osoby nieobecnej.

Tak zróżnicowane definiowanie tej samej sytuacji prawnej nie pozwala na tworzenie jednolitego podejścia do problemu zaginięć, a niekiedy wręcz to utrudnia, i w efekcie nie ułatwia stworzenia spójnego systemu poszukiwań.

Aktem prawnym rangi ustawowej, w którym można znaleźć określenie „osoba zaginiona”, jest ustawa o Policji⁷. Artykuł 14 ust. 1 pkt 3 tej ustawy stanowi, że w granicach swych zadań Policja wykonuje czynności: operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno-porządkowe w celu poszukiwania osób, które na skutek wystąpienia zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca ich pobytu należy odnaleźć, aby zapewnić im ochronę ich życia, zdrowia lub wolności, zwanych „osobami zaginionymi”. Oznacza to, że za osobę zaginioną uznaje się taką, którą na skutek wystąpienia zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca jej pobytu należy odnaleźć w celu zapewnienia ochrony jej życia, zdrowia lub wolności. Trudno uznać, że jest to definicja legalna zaginionego. Jest to bowiem przepis stanowiący o zakresie uprawnień Policji w ramach wykonywanych czynności. Warto także zwrócić uwagę na istotne niespójności. Osobą zaginioną jest tylko taka, której miejsca pobytu nie znamy wskutek wystąpienia jakiegoś zdarzenia, a należy ją znaleźć w bardzo określonym celu: zapewnienia ochrony życia, zdrowia lub wolności. W przypadkach gdy zaginionemu nic nie zagraża, okoliczności zaginięcia nie wskazują na podłoże kryminalne, nie ma przesłanek poszukiwań, ale są przeciw przesłanki zgłoszenia zaginięcia w świetle zarządzenia Komendanta Głównego Policji, które nakazuje prowadzenie poszukiwań o różnej intensywności działań w zależności od zakwalifikowania takiej osoby zaginionej do odpowiedniego poziomu czy kategorii poszukiwań. Jest zatem niekonsekwencja w rozumieniu tego pojęcia.

W tym samym przepisie (art. 14 ust. 1 pkt 2 ustawy o Policji) odnajdujemy definicję osoby poszukiwanej, czyli ukrywającej się przed organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości. W jednym przepisie używa się zatem określeń: poszukiwania osób ukrywających się, zwanych osobami poszukiwanymi, i poszukiwania osób zaginionych. Taki brak konsekwencji w używanych pojęciach nie sprzyja przejrzystości przepisów.

⁶ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).

⁷ Ustawa z 6.04.1990 r. o Policji (Dz.U. z 2020 r. poz. 360 ze zm.).

Przepisami *stricto* regulującymi poszukiwanie osób zaginionych są zarządzenia Komendanta Głównego Policji. Za podstawę merytoryczną ich wydania należy przyjąć powoływaną wyżej treść art. 14 ustawy o Policji opisującą zakres jej uprawnień.

W pierwszych latach od utworzenia tej formacji w jej obecnym kształcie, czyli na mocy ustawy z 6.04.1990 r. o Policji, poszukiwania osób zaginionych były uznawane za formę pracy operacyjnej, a zostały uregulowane w „Instrukcji o postępowaniu Policji w razie zgłoszenia zaginięcia osoby, ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok”. Instrukcja ta stanowiła załącznik nr 3 do zarządzenia nr 039/96 Komendanta Głównego Policji z 18.12.1996 r. w sprawie metod i form wykonywania przez Policję czynności operacyjno-rozpoznawczych. Przepisy te miały niejawnny charakter, opatrzone są dotychczas klauzulą poufne. Opisywano w nich, kim jest osoba zaginiona, uznając za taką: obywatela polskiego lub cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którego okoliczności opuszczenia ostatniego miejsca pobytu wskazują na możliwość zagrożenia jego zdrowia lub życia, o czym zawiadomiono Policję. Przyjęto także zasadę, że za zaginioną uznaje się osobę, o której wiadomo, że utonęła, lub co do której istnieje uzasadnione przypuszczenie, iż uległa innemu śmiertelnemu wypadkowi, a jej zwłok nie odnaleziono⁸.

Aktem prawnym bezpośrednio następującym po wskazanej wyżej instrukcji było zarządzenie nr 352 Komendanta Głównego Policji z 16.07.2003 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osób zaginionych oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia zwłok⁹. Sposób prowadzenia poszukiwań regulowała instrukcja będąca załącznikiem do tego zarządzenia i właśnie w niej zdefiniowano pojęcie zaginięcia osoby. Zaginięcie osoby określano jako zaistnienie zdarzenia o charakterze nagłym, uniemożliwiającego ustalenie miejsca pobytu osoby fizycznej i zapewnienie ochrony jej życia, zdrowia lub wolności, wymagające jej odnalezienia albo udzielenia pomocy.

W kolejnym chronologicznie zarządzeniu nr 124 Komendanta Głównego Policji z 4.06.2012 r. wprowadzono modyfikację określenia „zaginięcie osoby”, przyjmując, że jest to zaistnienie zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca pobytu osoby fizycznej i zapewnienie ochrony jej życia, zdrowia lub wolności, wymagające jej odnalezienia albo udzielenia pomocy¹⁰.

⁸ M. Potapowicz, *Statystyczne rozmiary zaginięć osób oraz ich poszukiwań w Polsce w latach 1992–2001*, PWK 2003/6, red. E. Gruza, T. Tomaszewski, s. 231.

⁹ Zarządzenie nr 352 Komendanta Głównego Policji z 16.07.2003 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osób zaginionych oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia zwłok (Dz.Urz. KGP Nr 15, poz. 75).

¹⁰ Zarządzenie nr 124 Komendanta Głównego Policji z 4.06.2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz.Urz. KGP poz. 29).

Obecnie obowiązujące zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z 28.06.2018 r. wprowadziło istotne zmiany¹¹. Inaczej zdefiniowano zaginięcie osoby – jako zaistnienie zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca pobytu osoby fizycznej, wymagające jej odnalezienia albo udzielenia pomocy w celu zapewnienia ochrony życia, zdrowia lub wolności, eliminując pojęcie nagłości zdarzenia. Wprowadzono określenie osoby zaginionej, uznając za taką tę, którą na skutek zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca jej pobytu należy odnaleźć w celu zapewnienia ochrony jej życia, zdrowia lub wolności¹².

Charakterystyczne dla przyjętych w Polsce rozwiązań prawnych są dwie kwestie: objęcie poszukiwaniami każdej osoby, bez względu na wiek i przyczynę zaginięcia, oraz zróżnicowanie skali i intensywności podejmowanych działań w zależności od arbitralnego przypisania zaginięciu kategorii czy obecnie poziomu poszukiwań.

Pierwszym elementem wartym zauważenia jest wprowadzenie definicji, nawet na poziomie zarządzenia, osoby zaginionej, chociaż nie można jej uznać za legalną, czyli wynikającą z ustawy i mającą powszechne zastosowanie. Jest to określenie funkcjonujące na poziomie wewnętrznych aktów prawa wiążących określoną formację, w tym przypadku – Policję. Przyjmując, że jest to każda osoba, którą na skutek zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca jej pobytu należy odnaleźć w celu zapewnienia ochrony jej życia, zdrowia lub wolności, doprowadza się do sytuacji, w której każdy – bez względu na przyczynę, okoliczności, realność sytuacji, wiek, sprawność psychiczno-fizyczną – musi być uznany za zaginionego, jeżeli fakt ten zgłoszono Policji. W kategorii tak zdefiniowanych zaginionych mieszczą się praktycznie osoby, których miejsce pobytu w danym momencie nie jest znane, czyli np. osoby, z którymi od jakiegoś czasu nie ma kontaktu telefonicznego. Pomijając fakt, że definicja ta nie współgra z opisanymi poziomami poszukiwań, warto rozważyć, czy tak szeroka definicja jest zasadna.

Odnosząc się do przepisów obowiązujących w innych krajach, nie tylko europejskich, należy zaznaczyć, że pojęcie osoby zaginionej jest uregulowane wielorako – począwszy od definiowania go na poziomie ustawowym, w rozporządzeniach czy w wewnętrznych przepisach policyjnych. Nie ma zatem jednego schematu prawnego. Podobne do polskich rozwiązania przyjęto np. w Niemczech. Definicja osoby zaginionej regulowana jest w wewnętrznych procedurach policyjnych: Polizeidienstvorschrift (PDV) i zgodnie z PDV nr 389 za zaginioną uznaje się osobę, która: opuściła swoje zwyczajowe miejsce pobytu; jej obecne miejsce pobytu nie jest znane; występuje prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia dla zdrowia lub życia osoby

¹¹ Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z 28.06.2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz.Urz. KGP poz. 77).

¹² § 2 pkt 1 i 2 zarządzenia Komendanta Głównego Policji nr 48 z 28.06.2018 r.

rozumiane jako możliwość stania się ofiarą przestępstwa lub nieszczęśliwego wypadku; zaginiony jest osobą niezaradną, np. z powodu niepełnosprawności intelektualnej, zaawansowanego wieku lub przewlekłej choroby, lub istnieje ryzyko, że targnął się na swoje życie¹³.

W krajach, w których przyjęto definicję ustawową, zastosowane są dwie ścieżki postępowania. Definicja osoby zaginionej znajduje się w akcie prawnym rangi ustawowej, ale niededykowanym bezpośrednio osobom zaginionym lub w ustawach regulujących tę problematykę. Przykładem pierwszego rozwiązania jest Austria, w której aktem prawnym normującym problematykę osób zaginionych jest austriacka ustawa policyjna – Sicherheitspolizeigesetz (SPG). W § 24 tej ustawy zdefiniowano, że za zaginioną osobę dorosłą uznaje się osobę, która opuściła swoje zwyczajowe miejsce zamieszkania/pobytu, jej obecne miejsce pobytu nie jest znane i występują przesłanki wskazujące na zagrożenie dla jej życia lub zdrowia, w postaci: prawdopodobieństwa stania się ofiarą przestępstwa lub wypadku; bycia osobą niezaradną życiowo, np. z powodu niepełnosprawności umysłowej lub przewlekłej choroby, oraz podejrzenia intencji samobójczych. Poszukiwania mogą również zostać podjęte w sytuacji, gdy istnieje podejrzenie, że osoba ta może zagrażać życiu i zdrowiu innych osób¹⁴. W prawodawstwie irlandzkim ustawową definicję zawarto w Civil Law (Presumption of Death) Act 2019 (nr 23 of 2019). Artykuł 2 stanowi, że osobą zaginioną jest ta, której istnienie (byt) stało się niepewne, ponieważ zaginęła bez śladu i nie ma oznak, że żyje¹⁵. Ustawa ta jest aktem prawa cywilnego i dotyczy w szczególności kwestii uznawania osoby zaginionej za zmarłą i regulacji jej sytuacji majątkowej.

Rozwiązanie w postaci ustawy regulującej problematykę zaginięć i poszukiwań osób zaginionych przyjęto na Ukrainie. Rada Najwyższa Ukrainy¹⁶ przyjęła obowiązującą od 2.08.2018 r. ustawę o statusie prawnym osób zaginionych¹⁷. Ustawa ta ma zastosowanie do społecznych stosunków prawnych związanych z uzyskaniem statusu prawnego osób zaginionych w konflikcie zbrojnym, w związku z działaniami wojennymi, niepokojami w państwie, katastrofami naturalnymi lub spowodowanymi przez człowieka, innymi zdarzeniami, które mogą powodować masowe zgony ludzi, a także osób, które zaginęły w jakichkolwiek innych okolicznościach. W art. 1 tej ustawy zawarto legalne definicje osoby zaginionej (to osoba fizyczna, w odniesieniu do której nie ma informacji o jej miejscu pobytu w chwili złożenia przez wnioskodawcę wniosku o jej poszukiwanie), a także osoby zaginionej w szczególnych okolicz-

¹³ PDV nr 389, sekcja 2.1.

¹⁴ § 24 SPG, <https://www.jusline.at/gesetz/spg/paragraf/24> (dostęp: 15.06.2021 r.).

¹⁵ Civil Law (Presumption of Death) Act 2019, No. 23 of 2019, <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2019/act/23/enacted/en/print#sec5> (dostęp: 5.12.2020 r.).

¹⁶ UNIAN, *Ukraine's Rada passes law on status of missing persons*, <https://www.unian.info/society-/10185104-ukraine-s-rada-passes-law-on-status-of-missing-persons.html> (dostęp: 5.12.2020 r.).

¹⁷ Ustawa o statusie prawnym osób zaginionych (BRN 2018, nr 38, art. 280).

nościach (to zaginiony w związku z konfliktem zbrojnym, działaniami wojennymi, niepokojami w kraju lub w związku z klęskami żywiołowymi lub katastrofami spowodowanymi przez człowieka lub innymi wydarzeniami, które mogą spowodować masowe straty w ludziach) i osoby zaginionej w związku z konfliktem zbrojnym (to osoba, która zaginęła w obszarze konfliktu zbrojnego podczas swojej służby wojskowej lub w jakichkolwiek innych okolicznościach potwierdzających fakt obecności tej osoby na tym obszarze).

Analiza ustawodawstw 17 państw wykazała, że w większości z nich nie ma wypracowanej legalnej definicji osoby zaginionej. Z jednej strony odejście od polityki rygorystycznego definiowania wszystkiego jest zrozumiałe, z drugiej – sytuacja ta paradoksalnie nie wpływa najlepiej na poszukiwania prowadzone na skalę europejską czy światową. W prawdopodobnie jedynym na świecie ośrodku naukowym zajmującym się problematyką zaginionych – Centre for the Study of Missing Persons, działającym na Uniwersytecie w Portsmouth – prowadzono zakrojone na szeroką skalę badania dotyczące potrzeby i ostatecznie zdefiniowania pojęcia osoby zaginionej. Zdaniem Karen Shalev-Greene, dyrektor tego centrum, jednakowe rozumienie, kim jest zaginiony, jest bardzo istotne z punktu widzenia poszukiwań, szczególnie prowadzonych ponadkrajowo. Taka wspólna definicja pozwoli na stworzenie kompleksowych standardów dotyczących opieki społecznej czy odpowiedzialności karnej, a także na skoordynowanie i standardowe podejście do rejestracji, identyfikacji, poszukiwań i lokalizacji osób zaginionych.

Zdaniem K. Shalev-Greene należy wprowadzić wyraźne rozróżnienie między osobą zaginioną a osobą uciekającą, czyli taką, która świadomie chce zerwać dotychczasowe kontakty ze swoim otoczeniem, przyznając tym ostatnim prawo do samostanowienia o sobie. Dlatego wypracowała ona, przyjętą i obowiązującą w Wielkiej Brytanii, definicję osoby zaginionej, za którą uznaje się każdego, kogo miejsca pobytu nie można ustalić, a okoliczności lub kontekst zaginięcia sugerują, że osoba mogła stać się podmiotem przestępstwa bądź skrzywdzić siebie lub kogoś innego.

Analiza prawnoporównawcza przyjętych na świecie rozwiązań skłania do zastanowienia się nad jednoznacznym uregulowaniem kwestii definicji krajowej – kto jest osobą zaginioną, której poszukiwanie jest obowiązkiem państwa. Czy nie powinniśmy zrewidować podejścia do poszukiwań osób zaginionych, uznając, że osoby zaginione w dzisiejszym rozumieniu stanowią bardzo niejednorodną i zróżnicowaną grupę, a jej struktura (o czym będzie mowa w dalszych rozdziałach opracowania) skłania do wprowadzenia określonych grup zaginionych i zmiany definicji osoby zaginionej? Przyjmując podział zaginionych na faktycznie zaginionych, osoby zagubione i ukrywające się, można by inaczej zdefiniować osoby zaginione. Może warto nawiązać do propozycji zdefiniowania osoby zaginionej jako osoby fizycznej, która zniknęła w warunkach zwyczajowo nieprzyjętych w otoczeniu, w którym przebywała, przy czym zaginięcie to budzi niepokój rodziny, znajomych, a nawet osób postronnych. Osobę

taką uznaje się za zaginioną od momentu jej zniknięcia¹⁸. Ta zaproponowana ponad 50 lat temu definicja jest prosta i oddaje istotę problemu.

Biorąc pod uwagę wszystkie dotychczasowe propozycje, a także zmieniające się warunki prawne, można zaproponować współczesną definicję osoby zaginionej. Proponowana definicja miałaby brzmienie: osobą zaginioną jest ta, której miejsca pobytu nie można ustalić, a kontekst zaginięcia lub jego okoliczności sugerują, że mogła stać się ofiarą czynu zabronionego, nieszczęśliwego wypadku lub istnieje ryzyko targnięcia się na własne życie. Oznaczałoby to, że poszukiwaniami osób dorosłych (zaginionych dzieci poszukuje się zawsze), za które bierze odpowiedzialność Policja, objęte byłyby tylko te osoby, których zaginięcie związane jest z realnym, bezpośrednim występowaniem zagrożenia dla ich życia, zdrowia lub wolności i które mogły stać się ofiarą przestępstwa. W przypadku ucieczek i zagubień, w sytuacji braku zagrożenia dla życia i zdrowia poszukiwań nie prowadziłaby Policja, lecz podmioty specjalizujące się w poszukiwaniach bez względu na ich formę prawną działalności. Jest to propozycja dość rewolucyjna, warta rozważenia, ale dzisiaj trudno określić, czy mentalnie, społecznie i kulturowo jesteśmy do niej przygotowani¹⁹.

1.2. Zaginięcia – skala zjawiska

W latach 2013–2017 w Polsce odnotowywano co roku ok. 20 tys. zaginionych osób, a liczba przyjętych zawiadomień o zaginięciu oscylowała między 26 a 29 tys.

Łącznie w latach 2000–2017 KGP odnotowała 245 834 osoby zaginione, w ramach zarejestrowanych 342 224 zawiadomień o zaginięciu. Istotna rozbieżność między liczbą osób zaginionych a liczbą zawiadomień o zaginięciu wynikała z powtarzalności epizodu zaginięcia niektórych osób (zaginięcia wielokrotnego tej samej osoby), co jest przedmiotem analizy w dalszej części publikacji.

1.2.1. Zaginięcia jako zjawisko powszechne

Przytoczone liczby wskazują na znaczny rozmiar zjawiska, jego powszechność obrazuje jednak dopiero ujęcie względne poprzez odniesienie do liczby ludności Polski, co przedstawia tabela 1.1.

¹⁸ A. Frydel, *Osoby zaginione i ich poszukiwanie*, „Służba MO” 1964/40, s. 41.

¹⁹ E. Gruza, *Zaginieni czy zagubieni – kilka uwag o prawnych aspektach poszukiwań osób zaginionych w Polsce*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2020/LVI, s. 79–84.

Tabela 1.1. Zestawienie liczby zgłoszeń zaginięć z ludnością Polski w latach 2000–2017

Rok	Liczba zgłoszeń zaginięć w roku	Ludność Polski (stan na 31.12.XXXX)	Liczba zgłoszeń / 100 tys. ludności
2000	17 875	38 253 955	46,73
2001	17 948	38 242 197	46,93
2002	16 949	38 218 531	44,35
2003	12 959	38 190 608	33,93
2004	12 178	38 173 835	31,90
2005	11 539	38 157 055	30,24
2006	13 807	38 125 479	36,21
2007	14 883	38 115 641	39,05
2008	15 965	38 135 876	41,86
2009	15 886	38 167 329	41,62
2010	15 300	38 529 866	39,71
2011	16 928	38 538 447	43,92
2012	22 073	38 533 299	57,28
2013	25 961	38 495 659	67,44
2014	29 306	38 478 602	76,16
2015	29 103	38 437 239	75,72
2016	26 955	38 432 992	70,14
2017	26 609	38 433 558	69,23
Razem	342 224		

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP i GUS.

W latach 2000–2017 rocznie rejestrowano przeciętnie 50 zgłoszeń zaginięcia na 100 tys. mieszkańców, przy czym zwraca uwagę wyraźna zmiana dynamiki zjawiska w tym okresie, na tle której wyróżnia się rok 2012.

W okresie 2000–2011 względna liczba zgłoszeń charakteryzowała się znaczną zmiennością, nie przekraczała jednak poziomu średniego dla całego badanego okresu (tj. 50 za lata 2000–2017) i oscylowała między: 30 (w 2005 r.) a 47 (w 2001 r.), przyjmując poziom przeciętny 40 zgłoszeń rocznie na 100 tys. mieszkańców. Rok 2012 przyniósł – niespotykany we wcześniejszych 12 latach – poziom 57 zgłoszeń w ujęciu względnym, który następnie był przekraczany w każdym z kolejnych lat okresu 2013–2017, kiedy wynosił między 67 (w 2013 r.) a 76 (w 2014 r.), osiągając poziom przeciętny 72 zgłoszenia zaginięcia rocznie na 100 tys. mieszkańców.

Wyraźna zmiana w poziomie zjawiska w 2012 r. wynikała m.in. z wejścia w życie nowego zarządzenia Komendanta Głównego Policji²⁰, które np. wprowadzało ujęcie

²⁰ Zarządzenie nr 124 Komendanta Głównego Policji z 4.06.2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok oraz szczątków ludzkich.

porwań rodzicielskich w statystykach zaginięć. Jest to jeden, choć – jak się okaże w toku dalszej analizy – nie najważniejszy z powodów, dla których dane dotyczące całkowitego poziomu zaginięć przed 2012 r. nie mogą być wprost porównywane z danymi z lat kolejnych²¹, konsekwencją czego jest przyjęcie okresu 2013–2017 jako referencyjnego w odniesieniu do globalnej skali zjawiska.

Biorąc pod uwagę fakt, że w latach 2000–2017 epizodu zaginięcia doświadczyło prawie 246 tys. osób (tzn. osoba była przynajmniej raz zgłoszona jako zaginiona w tym okresie), co oznacza 0,64% populacji lub – obrazowo – co 156 osobę, należy stwierdzić, że zjawisko zaginięć w Polsce ma charakter masowy i powszechny.

Przyjmując jako poziom referencyjny przeciętną roczną liczbę zgłoszeń zaginięcia w latach 2013–2017, należy stwierdzić, że przeciętnie:

- 1) codziennie notowanych jest 76 zgłoszeń zaginięcia, z czego prawie połowa (37 zgłoszeń) dotyczy osób zaginionych po raz pierwszy²², co oznacza jedno zgłoszenie zaginięcia co 20 minut (z czego co drugie dotyczy osoby zaginionej po raz pierwszy);
- 2) „statystyczna” jednostka Policji (posterunek, komisariat lub komenda) notuje 19 zgłoszeń rocznie, co oznacza przyjęcie zgłoszenia zaginięcia co 20 dni²³.

1.2.2. Liczba osób zaginionych a liczba zawiadomień o zaginięciu osoby

Istotnym aspektem analizy zaginięć są rozbieżności między liczbą osób, które doświadczyły zaginięcia a liczbą zgłoszonych zawiadomień o zaginięciu. Rozbieżności te wynikają z występujących przypadków wielokrotnych zaginięć tej samej osoby, co dotyczy przede wszystkim nieletnich. Warto podkreślić, że wzrost liczby zaginięć wielokrotnych obserwowany od połowy 2012 r. jest konsekwencją przeniesienia poszukiwań uciekinierów z domów, szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych z pionu prewencji do pionu kryminalnego. Ze względu na powyższe rozbieżności oraz zmienną relację między liczbą zgłoszeń a liczbą zaginionych przeprowadzono klasyfikację zgłoszeń, przypisując każdy z 324 tys. przypadków przyjętych zgłoszeń zaginięcia zarejestrowanych w bazie KGP do jednej z czterech klas, zdefiniowanych

²¹ Również Policja wskazuje na nieporównywalność statystyk sprzed 2012 r. ze względu na przyjęcie rozszerzającej definicji zaginięcia w 2012 r., [http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zaginieni/50885 agininieni.html](http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zaginieni/50885%20agininieni.html) (dostęp: 2.01.2021 r.).

²² Ze względu na ograniczenie okresu badania i dostępnych danych do lat 2000–2017 określenie „osoba zaginiona po raz pierwszy” oznacza precyzyjnie „osobę zaginioną po raz pierwszy w okresie 2000–2017”, przy czym ze względu na fakt, że zjawisko powtarzalności zaginięcia dotyczy głównie nastolatków, w nieznacznym stopniu obejmując osoby dorosłe, można je interpretować jako przybliżenie kategorii „osoby zaginionej po raz pierwszy w życiu”.

²³ Program standaryzacji komend i komisariatów Policji na lata 20213–2015 z 29.01.2013 r.

ze względu na powtarzalność epizodu zaginięcia osoby, której dotyczy zawiadomienie.

W ramach analizy wyróżniono cztery klasy²⁴ „powtarzalności epizodu zaginięcia”. Są to:

- 1) klasa 0 – obejmuje zgłoszenia dotyczące osoby unikatowej w bazie danych KGP, tj. osoba, której dotyczy zawiadomienie, pojawia się jako zaginiona w całym okresie analizy 2000–2017 tylko raz;
- 2) klasa 1 – obejmuje zgłoszenia dotyczące osoby unikatowej w danym roku analizy, tj. osoba, której dotyczy zawiadomienie, pojawia się w danym roku tylko raz, przy czym pojawia się jako osoba zaginiona w innym roku okresu analizy 2000–2017;
- 3) klasa 2 – obejmuje zgłoszenia dotyczące osoby powtarzającej się w danym roku analizy, przy czym obejmuje tylko pierwsze zgłoszenie w danym roku;
- 4) klasa 3 – obejmuje zgłoszenia dotyczące osoby powtarzającej się w danym roku analizy, przy czym obejmuje kolejne zgłoszenia w danym roku (tj. z pominięciem pierwszego zgłoszenia, które jest przypisane do klasy 2).

Każde zgłoszenie zaginięcia jest przypisane do jednej z czterech klas, przy czym zgłoszenia nieunikatowe (tj. spoza klasy 0) dotyczące tej samej osoby są przypisane do różnych klas (1, 2, 3).

Rysunek 1.1. Algorytm klasyfikacji zgłoszeń zaginięcia

Źródło: opracowanie własne.

²⁴ Należy podkreślić, że wyróżnione w badaniu cztery klasy zaginięcia (0,1,2,3), będące wynikiem klasyfikacji zawiadomień ze względu na „powtarzalność epizodu zaginięcia” osoby, której dotyczy zgłoszenie, są klasyfikacją rozłączną w stosunku do kategorii zaginięcia (I, II, III) (zdefiniowanych w zarządzeniu nr 124 KGP z 4.06.2012 r.) oraz poziomów poszukiwania (I, II, III) (zdefiniowanych w zaktualizowanej wersji zarządzenia nr 48 KGP z 28.06.2018 r.).

Zgłoszenie klasy 0, określone jako dotyczące osoby unikatowej w całym okresie badania, oznacza zgłoszenie zaginięcia osoby, która doświadczyła zdarzenia zaginięcia tylko raz w całym okresie badania. W dalszej części pracy osoby te będą określane jako osoby z pojedynczym epizodem zaginięcia.

W uproszczeniu można przyjąć, że numer klasy oznacza „stopień powtarzalności” przypadku zgłoszenia zaginięcia osoby lub – korzystając z notacji wykorzystywanej w analizie historii zdarzeń – poziom hazardu (natężenia) zjawiska zaginięcia. Algorytm klasyfikacji zgłoszeń został zaprezentowany schematycznie na rysunku 1.1.

Wyniki klasyfikacji zgłoszeń zaginięcia w latach 2000–2017 zgodnie z przedstawionym powyżej algorytmem prezentuje tabela 1.2.

Tabela 1.2. Przypisanie zgłoszeń zaginięcia do klas powtarzalności epizodu zaginięcia w latach 2000–2017

Rok	Zgłoszenie osoby unikatowej w okresie 2000–2017 (klasa zgłoszenia: 0)	Zgłoszenie osoby unikatowej w roku (klasa zgłoszenia: 1)	Pierwsze zgłoszenie osoby nieunikatowej w roku (klasa zgłoszenia: 2)	Kolejne zgłoszenie osoby nieunikatowej w roku (klasa zgłoszenia: 3)
2000	11 455	2 007	1 573	2 840
2001	10 846	2 551	1 636	2 915
2002	10 516	2 474	1 485	2 474
2003	8 936	2 095	806	1 122
2004	9 143	1 845	527	663
2005	8 571	1 895	474	599
2006	10 092	2 105	706	904
2007	10 855	2 213	758	1 057
2008	11 553	2 416	822	1 174
2009	11 568	2 465	743	1 110
2010	10 993	2 485	742	1 080
2011	11 466	2 899	1 026	1 537
2012	12 191	3 430	2 110	4 342
2013	12 942	3 703	2 753	6 563
2014	13 738	3 818	3 255	8 495
2015	13 656	3 759	3 109	8 579
2016	13 303	3 392	2 770	7 490
2017	14 336	2 590	2 671	7 012
Razem	206 160	48 142	27 966	59 956

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Przyjmując, że liczba osób zaginionych w danym roku oznacza liczbę unikatowych osób, których zaginięcie zgłoszono (w danym roku), zgodnie z przyjętą logiką klasyfikacji zgłoszeń liczbę osób zaginionych (w danym roku) stanowi suma zgłoszeń zaginięcia przypisanych do klas: 0, 1 oraz 2. Oznacza to, że osoba wielokrotnie zaginiona w danym roku jest zliczana tylko raz, w dacie pierwszego zaginięcia w roku (tj. w ramach zgłoszenia przypisanego do klasy 2). Kolejne zaginięcia tej osoby w tym samym roku (czyli zgłoszenia przypisane do klasy 3) nie są uwzględniane w liczbie osób zaginionych danego roku, uwzględniane są natomiast jako zgłoszenia zaginięć wielokrotnych. Jednocześnie ponowne zaginięcie tej osoby, przypadające w kolejnym/inym roku, zliczane jest do zaginięć tego kolejnego roku.

W wyniku powyższej analizy uzyskano liczbę osób zaginionych w poszczególnych latach okresu 2000–2017, co przedstawia tabela 1.3.

Tabela 1.3. Relacja liczby osób zaginionych oraz zgłoszeń zaginięcia w latach 2000–2017

Rok	Liczba osób zaginionych (klasa zgłoszenia: 0, 1, 2)	Liczba zgłoszeń zaginięcia (klasa zgłoszenia: 0, 1, 2, 3)	Relacja liczby osób do liczby zgłoszeń (%)
2000	15 035	17 875	84,11
2001	15 033	17 948	83,76
2002	14 475	16 949	85,40
2003	11 837	12 959	91,34
2004	11 515	12 178	94,56
2005	10 940	11 539	94,81
2006	12 903	13 807	93,45
2007	13 826	14 883	92,90
2008	14 791	15 965	92,65
2009	14 776	15 886	93,01
2010	14 220	15 300	92,94
2011	15 391	16 928	90,92
2012	17 731	22 073	80,33
2013	19 398	25 961	74,72
2014	20 811	29 306	71,01
2015	20 524	29 103	70,52
2016	19 465	26 955	72,21
2017	19 597	26 609	73,65
Razem	282 268	342 224	82,48

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Porównując liczbę osób zaginionych do liczby zgłoszeń, ponownie można wskazać na 2012 r. jako oddzielający dwa różne podokresy różnicujące rejestrowany poziom

zjawiska. Relacja liczby osób do liczby zgłoszeń była zróżnicowana w badanym okresie i wahała się między 70,5% (w 2015 r.) a 95,8% (w 2005 r.), wynosząc średnio 82,5% (co należy interpretować jako: każde 1000 rejestracji zgłoszeń w roku oznacza przeciętnie 825 osób zaginionych).

Poziom przeciętny całego okresu, tj. 82,5%, był zbliżony jedynie do początku lat dwutysięcznych (2000, 2001, 2002) oraz do 2012 r., który wyraźnie oddziela dwa podokresy: 2000–2011 oraz 2013–2017.

Przez pierwsze 12 lat (tj. 2000–2011) w każdym roku relacja liczby osób do liczby zgłoszeń była wyższa zarówno od średniej całego okresu (82,5%), jak i od poziomowi 2012 r. (80,3%), wynosząc średnio 90,4%. Odwrotna sytuacja miała miejsce w ostatnich 5 latach, tj. 2013–2017, kiedy relacja liczby osób do liczby zgłoszeń w każdym roku była wyższa zarówno od poziomu 2012 r., jak i średniej całego badanego okresu 2000–2017, wynosząc przeciętnie 72,3%.

Powyższe rozważania wskazują z jednej strony na zróżnicowaną w czasie skalę zjawiska, a z drugiej – na znaczne różnice w zależności od sposobu jego ujęcia, tj. na poziomie zgłoszeń lub na poziomie zaginionych osób. Jednocześnie zmienność relacji tych dwóch poziomów ujęcia zjawiska zaginięcia, wraz z obserwowanym wzrostem liczby rejestrowanych zgłoszeń kolejnego zaginięcia, wskazuje na potrzebę wyodrębnienia wśród zgłoszeń tych, które dotyczą pierwszego epizodu zaginięcia osoby. Podział globalnej liczby zgłoszeń zaginięcia z uwzględnieniem powyższego kryterium przedstawia schematycznie rysunek 1.2.

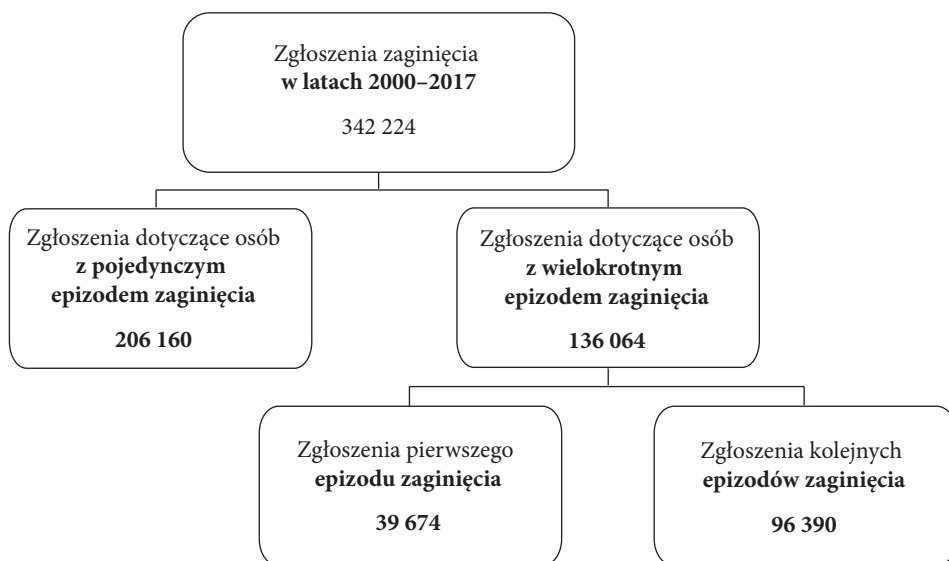
Uzupełnieniem wcześniejszej analizy klasyfikacji zgłoszeń jest poniższa segmentacja na:

- 1) zgłoszenia pojedynczego epizodu zaginięcia (206 160 zgłoszeń) – w tym wypadku jest to pierwszy i zarazem ostatni epizod zarejestrowany w bazie, który dotyczy 206 106 osób;
- 2) zgłoszenia pierwszego (ale nie pojedynczego) epizodu zaginięcia (39 674 zgłoszenia) – w tym wypadku jest to pierwszy, ale nie ostatni epizod, który dotyczy 39 674 osób;
- 3) zgłoszenia kolejnego epizodu zaginięcia (96 390 zgłoszeń) – w tym wypadku jest to kolejny epizod dotyczący 39 674 osób, zarejestrowanych już wcześniej w ramach pierwszego zgłoszenia.

Spośród wszystkich 342 224 zgłoszeń 71,8% (tj. 245 834 przypadki) dotyczy zgłoszenia pierwszego epizodu zaginięcia, zaś 28,2% to zgłoszenia kolejnych epizodów. Zwraca uwagę fakt, że spośród 245 834 zgłoszeń pierwszego epizodu zaginięcia znaczną część, tj. 83,9%, stanowiły zgłoszenia pojedynczego epizodu zaginięcia, tj. zgłaszana osoba nie pojawiała się już ponownie w rejestrze jako ponownie zaginiona, a 16,1% były to zgłoszenia pierwszego spośród większej liczby kolejnych epizodów zaginięcia. Oczywiście, w przypadku zgłoszeń pierwszego epizodu zaginięcia określenie,

czy mamy do czynienia ze zgłoszeniem pojedynczego epizodu, czy jest to pierwszy, ale nie pojedynczy epizod, jest możliwe jedynie w ujęciu *ex post*.

Rysunek 1.2. Segmentacja zgłoszeń z perspektywy identyfikacji pierwszego epizodu zaginięcia

Źródło: opracowanie własne.

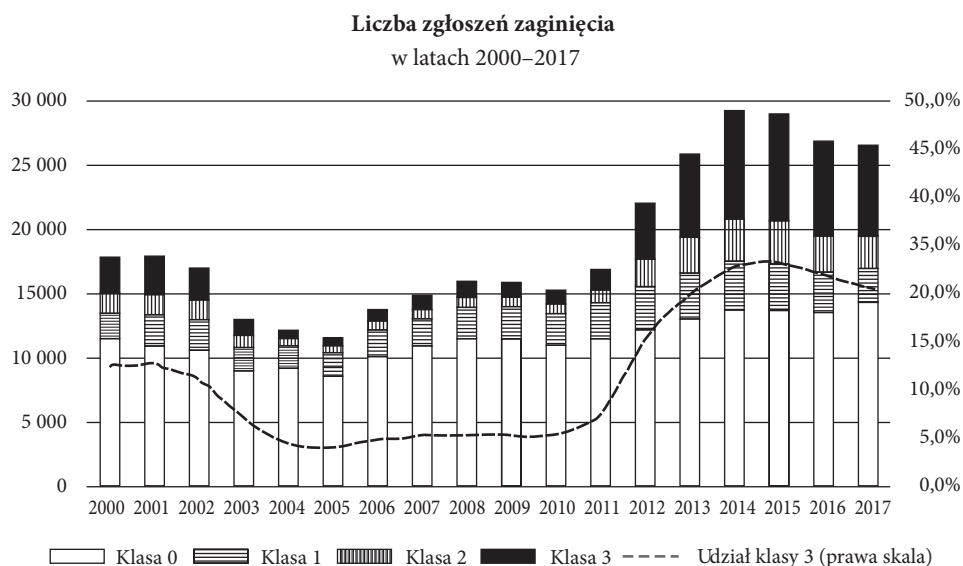
1.2.3. Dynamika zjawiska zaginięcia

Przeprowadzona klasyfikacja zgłoszeń zaginięcia pozwala jednocześnie dostrzec znaczne różnice w dynamice zjawiska w analizowanym okresie 2000–2017, co przedstawia wykres 1.1. Dotyczy to zarówno poszczególnych klas zgłoszeń (0, 1, 2, 3), jak i różnic w stosunku do dynamiki globalnego poziomu zjawiska.

W latach 2000–2017 liczba zgłoszeń wzrosła o połowę (48,9%), co oznacza średnioroczny wzrost o 2,5%, przy jednoczesnej zmiennej dynamice zjawiska. W początkowym okresie 2000–2005 obserwujemy tendencję spadkową liczby zgłoszeń (średnioroczny spadek o 8,4% w odniesieniu do poziomu 2000 r.), a następnie tendencję wzrostową w latach 2005–2011 (średnioroczny wzrost o 6,6% w odniesieniu do poziomu 2005 r.). Lata 2012 i 2013 przynoszą bezprecedensowy (jak również niepowtórzony już później) wzrost liczby zarejestrowanych zgłoszeń. Związane jest to z wejściem w życie w połowie 2012 r. zmienionego zarządzenia nr 124 Komendanta Głównego Policji z 4.06.2012 r., co skutkowało gwałtownym wzrostem liczby rejestrowanych zgłoszeń w stosunku do roku poprzedzającego odpowiednio o: 30,4% (w 2012 r.) oraz 17,6% (2013 r.). Okres 2013–2017 przynosi

wprawdzie nienotowany wcześniej poziom zgłoszeń (powyżej 26,5 tys.), jednak już przy braku wyraźnej dynamiki (średnioroczny wzrost o 0,6% w odniesieniu do poziomu 2013 r.).

Wykres 1.1. Dynamika zgłoszeń zaginięcia w latach 2000–2017 – globalny poziom zjawiska w rozbiciu na klasy zaginięcia

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Rok 2012 ponownie pojawia się jako rok znamieny (tym razem w odniesieniu do globalnej skali zjawiska), w którym liczba zgłoszeń osiągnęła nienotowany wcześniej poziom 20 tys. rocznie, który był następnie znacznie przekroczony w każdym kolejnym roku okresu 2013–2017.

Traktując zatem 2012 r. jako „rok przejścia”, stanowiący istotną cezurę czasową w odniesieniu zarówno do poziomu, jak i dynamiki zjawiska, w ramach badanego okresu 2000–2017 wyodrębniono dwa podokresy: 2000–2011 oraz 2013–2017. Porównując oba okresy, tj. poprzedzający (2000–2011) oraz następujący (2013–2017) po 2012 r., a także rozpatrując je na tle całego badanego przedziału 2000–2017, należy stwierdzić, że na poziomie globalnym, tj. całkowitej liczby zgłoszeń:

- 1) lata 2000–2011 charakteryzują się znacznie niższym poziomem zjawiska w porównaniu z okresem 2013–2017, przy średnich wynoszących odpowiednio: 15 184 oraz 27 585, które jednocześnie znacznie odbiegają od średniej lat 2000–2017 (wynoszącej 19 012) oraz poziomu z 2012 r. (22 0733);
- 2) wyodrębnienie obu podokresów, przy wyłączeniu cezury 2012 r. jako „roku przejścia”, skutkuje znaczną redukcją zróżnicowania poziomu zjawiska w pod-

okresach w porównaniu do całkowitego zróżnicowania, mierzonego klasycznym współczynnikiem zmienności i wynoszącym: 14,2% (w okresie poprzedzającym 2012 r.) i 5,5% (w okresie następującym po 2012 r.) w stosunku do 31,6% w całym badanym okresie;

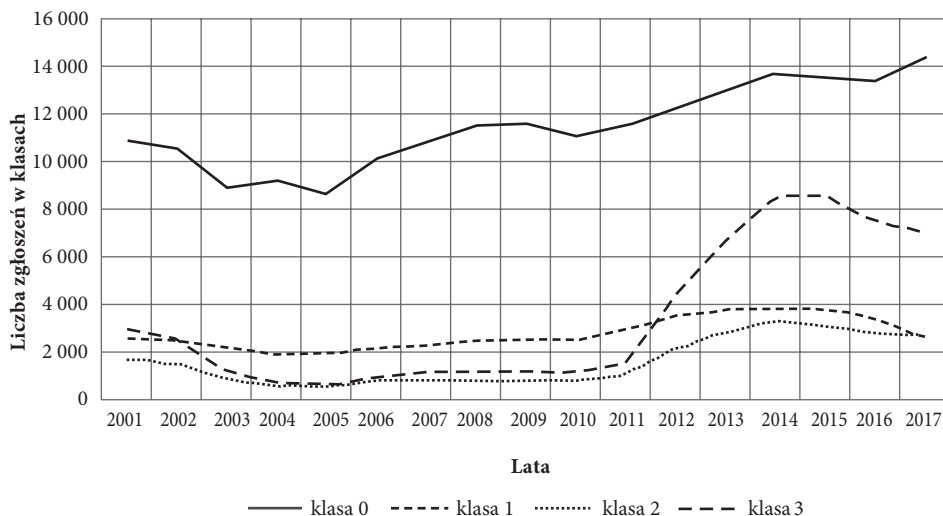
- 3) okres 2013–2017 charakteryzuje się bardzo niskim (5,5%) zróżnicowaniem;
- 4) przeciętna dynamika zmian w obu podokresach jest porównywana do poziomu: w podokresie 2000–2011 liczba zgłoszeń przeciętnie spada z roku na rok o 0,5%, a w podokresie 2013–2017 – przeciętnie wzrasta z roku na rok o 0,6%, jednocześnie różniąc się znacznie od średniorocznej dynamiki całego okresu 2000–2017 wynoszącej (+) 2,5%.

Podsumowując, można powiedzieć, że lata poprzedzające 2012 r. oznaczają niższy poziom zjawiska zaginięć (średnio: 15,2 +/- 2,2 tys.), o umiarkowanym zróżnicowaniu (klasyczny współczynnik zmienności 14,2%), ze zmienną dynamiką, tj. przy początkowej tendencji malejącej, a następnie rosnącej, jednak w obu przypadkach charakteryzującej się umiarkowanym i zbliżonym co do poziomu, kilkuprocentowym natężeniem (średnioroczne tempo zmian: (–) 8,4% w latach 2000–2005, (+) 6,6% w latach 2005–2011), co w ujęciu łącznym skutkuje porównywalnym, choć nieznacznie niższym poziomem zgłoszeń w 2011 r. w stosunku do 2000 r. (tj. 16 928 w 2011 r. oraz 17 875 w 2000 r.).

Z kolei lata następujące po „roku przejścia” (2012) charakteryzują się znacznie wyższym poziomem zjawiska (średnio: 27,6 +/- 1,5 tys.), o niewielkiej zmienności (klasyczny współczynnik zmienności 5,5%), przy braku wyraźnej tendencji co do kierunku zmian (średnioroczne tempo zmian: 0,62%), co – podobnie jak dla okresu poprzedzającego 2012 r. – w ujęciu łącznym skutkuje porównywalnym, tym razem nieznacznie wyższym poziomem zgłoszeń na koniec podokresu w stosunku do początku (tj. 26 609 w 2017 r. oraz 25 961 w 2013 r.).

Naturalnie pojawia się pytanie o źródła różnic w poziomie i dynamice badanego zjawiska, a także o przyczyny, dla których – w ramach analizy danych statystycznych – identyfikujemy wyraźnie 2012 r. jako „rok przejścia”. Częściową odpowiedź przynosi analiza dynamiki zgłoszeń na poziomie poszczególnych klas „powtarzalności epizodu zaginięcia”, co przedstawiają wykres 1.2 oraz tabela 1.4.

Analiza zgłoszeń w podziale na klasy „powtarzalności epizodu zaginięcia” wskazuje zarówno na odmienną dynamikę zgłoszeń poszczególnych klas w całym okresie badania, jak i na różne konsekwencje wprowadzenia zarządzenia nr 124 KGP. Z perspektywy rejestracji zgłoszeń głównym efektem zarządzenia był znaczny wzrost rejestracji zgłoszeń wielokrotnych, tj. zgłoszeń klas 2 i 3, a zatem pierwszego w roku oraz kolejnych zgłoszeń osób z wielokrotnym epizodem zaginięcia w roku.

Wykres 1.2. Dynamika zgłoszeń zaginięcia w latach 2000–2017 w podziale na klasy zaginięcia

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Tabela 1.4. Indeksy średniorocznego tempa zmian liczby zgłoszeń zaginięcia

Okres	Zmiana liczby zgłoszeń w ujęciu średniorocznym w okresie (%)				
	klasa zgłoszenia: 0	klasa zgłoszenia: 1	klasa zgłoszenia: 2	klasa zgłoszenia: 3	łączna liczba zgłoszeń
2000–2011	0,01	3,40	–3,81	–5,43	–0,49
2011–2012	6,32	18,32	105,65	182,50	30,39
2012–2013	6,16	7,96	30,47	51,15	17,61
2013–2017	2,59	–8,55	–0,75	1,67	0,62
2000–2017	1,41	1,61	3,36	5,81	2,52

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Rok 2012, uwzględniający pierwsze 6 miesięcy stosowania zarządzenia nr 124 KGP, przyniósł bezprecedensowe poziomy wzrostu zgłoszeń wielokrotnych w ciągu roku. Liczba zgłoszeń klasy 2 wzrosła ponaddwukrotnie (wzrost o 106%), a zgłoszeń klasy 3 prawie trzykrotnie (wzrost o 183%) w 2012 r. w stosunku do 2011 r. W kolejnym 2013 r., będącym pierwszym pełnym rokiem obowiązywania zarządzenia nr 124 KGP, liczba zgłoszeń klasy 2 wzrosła już „tylko” o 30%, a zgłoszeń klasy 3 – o 51% w stosunku do 2012 r.

W 2012 i 2013 r. wzrosły także zgłoszenia w pozostałych klasach, tj. 0 i 1, jednak wzrosty te nie były tak spektakularne (odpowiednio: 6% w klasie 0 oraz 18%

w klasie 1 w 2012 r. oraz 6% w klasie 0 oraz 8% w klasie 1 w 2013 r.), ale przede wszystkim były – w przeciwieństwie do zmian w klasach 2 i 3 – porównywalne z najwyższymi poziomami zmian notowanych we wcześniejszych latach.

Powyższa analiza wskazuje, że głównym źródłem wzrostu liczby zgłoszeń na poziomie globalnym w 2012 i 2013 r. były wzrosty rejestracji zaginięć wielokrotnych.

Obecnie, bazując jedynie na analizie zaginięć na poziomie globalnym, kwestią nierozstrzygniętą pozostaje, czy zmiany „roku przejścia” 2012 wynikają jedynie z formalnych zapisów wprowadzonych zarządzeniem nr 124 KGP, czy są także efektem konsekwentnej poprawy praktyki rejestracji zgłoszeń.

Odpowiedź na to pytanie przyniesie pogłębiona analiza struktury w dalszej części pracy, wykorzystująca przeprowadzoną klasyfikację zgłoszeń na poziomie globalnym, uzupełnioną wyróżnieniem zgłoszeń pierwszego epizodu zaginięcia, co jest istotne w kontekście identyfikacji czynników różnicujących wzorce behawioralne zaginięcia, w tym ryzyko zaginięcia oraz czas do odnalezienia (w nomenklaturze analizy historii zdarzeń – czas „trwania” w stanie zaginięcia).

1.3. Struktura zjawiska zaginięć

Podstawowym materiałem źródłowym niezbędnym do dokonania opisu ilościowego danego zjawiska kryminalnego są statystyki kryminalne (sprawozdawczość statystyczna organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości) oraz statystyki kryminologiczne (badania nad danym zjawiskiem). W kontekście zjawiska zaginięć osób korzystanie z terminu „zjawisko kryminalne” jest uprawnione, ponieważ z perspektywy kryminologii przedmiotem badań są nie tylko przestępstwa i wykroczenia, lecz także patologie społeczne, a do takich niewątpliwie można zaliczyć zaginięcia. Zaprezentowane w tym podrozdziale informacje wynikają z badań statystycznych zjawiska zaginięć.

Z perspektywy metodologii nauk społecznych wszelkie zjawiska społeczne, w tym zjawisko zaginięć, można rozpatrywać pod kątem: skali, dynamiki i struktury. Skala zjawiska to jego rozmiar, wielkość. Może być wyrażona w liczbach bezwzględnych lub w relacji do innych danych porównawczych. Przez pojęcie dynamiki rozumie się tempo i kierunek zmian badanego zjawiska. Podstawowym narzędziem analizy dynamiki zjawisk kryminalnych jest liniowy model tendencji rozwojowej. Struktura zjawiska społecznego to natomiast podział danego zjawiska według przyjętych kryteriów na pewne podzbiory. Kryterium klasyfikacyjnym mogą być takie czynniki, jak: czas, wiek, płeć, obszar. Podział całości zjawiska na podzbiory pozwala na jego dokładniejsze scharakteryzowanie.

W tabeli 1.5 przedstawiono dane dotyczące zarówno skali, jak i dynamiki zjawiska zgłaszanych zaginięć w okresie objętym badaniami (2000–2017), a także jednego

z elementów jego struktury, jakim jest udział zaginięć wielokrotnych w całości zjawiska, czyli zaginięć dzieci i osób dorosłych.

Tabela 1.5. Skala i dynamika zjawiska zaginięć

Rok	Unikatowe	Wielokrotne	Razem	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)
2000	13 462	1 573	15 035	10,5
2001	13 397	1 636	15 033	10,9
2002	12 990	1 485	14 475	10,3
2003	11 031	806	11 837	6,8
2004	10 988	527	11 515	4,6
2005	10 466	474	10 940	4,3
2006	12 197	706	12 903	5,5
2007	13 068	758	13 826	5,5
2008	13 969	822	14 791	5,6
2009	14 033	743	14 776	5,0
2010	13 478	742	14 220	5,2
2011	14 365	1 026	15 391	6,7
2012	15 621	2 110	17 731	11,9
2013	16 645	2 753	19 398	14,2
2014	17 556	3 255	20 811	15,6
2015	17 415	3 109	20 524	15,1
2016	16 695	2 770	19 465	14,2
2017	16 926	2 671	19 597	13,6
Razem	254 302	27 966	282 268	9,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

W badanym okresie roczna liczba zaginięć oscyluje w przedziale 10 000–20 000. Łącznie w całym badanym okresie odnotowano 254 302 zaginięcia unikatowe i 27 966 zaginięć wielokrotnych, co daje łączną liczbę 282 268 przypadków zaginięć. Odnosząc tę liczbę do liczby mieszkańców Polski, można stwierdzić, że epizod zaginięcia miało ok. 0,75% obywateli, a zatem niemal co setny Polak doświadczył bezpośrednio tego zjawiska.

W 2003 r. nastąpił znaczny spadek liczby zaginięć, a 2012 r. – wyraźny wzrost liczby zaginięć w porównaniu do pozostałych okresów. Należy również zauważyć, że udział zaginięć wielokrotnych jest tym wyższy, im wyższa jest łączna liczba zaginięć. Porównując lata 2005 (najniższe wskaźniki) i 2014 (najwyższe wskaźniki), można stwierdzić, że przy tylko ok. 70-procentowym wzroście zjawiska udział zaginięć wielokrotnych wzrósł o niemal 400%. Należy zatem przypuszczać, że sumaryczny wzrost

zjawiska zaginięć powodowany jest przede wszystkim zwiększającym się udziałem zaginięć wielokrotnych, a nie realnym rozwojem zjawiska²⁵.

Jednym z elementów struktury zjawiska zaginięć jest zróżnicowanie sezonowe zjawiska. W tabeli 1.6 zaprezentowano jego rozkład w poszczególnych miesiącach analizowanych lat. Do analizy wybrano lata 2012–2017, czyli okres obowiązywania zarządzenia nr 124 KGP. **Pogrubieniem** zaznaczono trzy miesiące z najniższą i z najwyższą liczbą zaginięć.

Tabela 1.6. Zróżnicowanie sezonowe zjawiska zaginięć

Miesiąc/Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Styczeń	1 618	1 843	2 234	2 356	2 140	1 866
Luty	1 286	1 677	1 945	1 981	1 966	1 765
Marzec	1 611	1 799	2 257	2 400	2 098	2 253
Kwiecień	1 675	2 024	2 289	2 387	2 313	2 038
Maj	1 789	2 425	2 749	2 687	2 549	2 407
Czerwiec	1 899	2 413	2 694	2 606	2 551	2 429
Lipiec	2 164	2 298	2 649	2 532	2 307	2 280
Sierpień	2 121	2 443	2 681	2 792	2 552	2 639
Wrzesień	2 012	2 327	2 654	2 374	2 274	2 393
Październik	2 082	2 494	2 514	2 423	2 139	2 375
Listopad	1 986	2 073	2 351	2 226	1 996	2 057
Grudzień	1 773	2 045	2 199	2 213	1 960	1 998

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Dane zaprezentowane w tabeli 1.6 pozwalają na uchwycenie wyraźnego sezonowego zróżnicowania zjawiska zaginięć. Najmniejsze miesięczne liczby zaginięć odnotowuje się w grudniu, styczniu i lutym, największe zaś – w maju, czerwcu i sierpniu. Najniższe wskaźniki w okresie zimowym wydaje się uzasadniać unikanie wyboru tej pory roku przez osoby decydujące się na zaginięcie dobrowolne, np. ucieczkę z domu. Ta sama okoliczność powoduje najwyższe wskaźniki zaginięć w okresie późnej wiosny i lata. Zastanawiający jest natomiast chwilowy spadek liczby zaginięć w lipcu. Wyjaśnieniem nieco mniejszej liczby zaginięć niż w sąsiadujących miesiącach czerwcu i sierpniu może być korelacja z momentem zakończenia i początku roku szkolnego.

Kolejnym elementem struktury zjawiska zaginięć jest charakterystyka zjawiska ze względu na wiek osób zaginionych. W tabelach 1.7–1.10 zamieszczono dane dotyczące zaginięć osób w okresie objętym badaniami (2000–2017), w przedziałach

²⁵ Szczegółowa metodologia podziału zaginięć na unikatowe (po raz pierwszy) i zaginięcia wielokrotne (ponownych) na potrzeby badań została przedstawiona w podrozdziale 1.2.

wiekowych 0–11 lat (dzieci), 12–17 lat (nastolatowie), 18–69 lat (dorośli) oraz 70 lat i więcej lat (seniorzy) z podziałem na płeć osoby zaginionej (kobieta/mężczyzna) oraz liczbę epizodów zaginięcia (unikatowe/wielokrotne).

Tabela 1.7. Zaginięcia kobiet i mężczyzn w wieku 0–11 lat

Rok	Unika- towe	Wielo- krotne	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)	Unika- towe	Wielo- krotne	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)
	Kobiety			Mężczyźni		
2000	106	3	2,8	125	7	5,3
2001	123	7	5,4	182	13	6,7
2002	133	4	2,9	178	23	11,4
2003	123	7	5,4	172	20	10,4
2004	109	2	1,8	180	7	3,7
2005	109	1	0,9	130	7	5,1
2006	108	3	2,7	150	7	4,5
2007	89	2	2,2	143	10	6,5
2008	118	4	3,3	171	11	6,0
2009	112	5	4,3	151	3	1,9
2010	114	2	1,7	142	5	3,4
2011	115	5	4,2	137	18	11,6
2012	217	11	4,8	302	32	9,6
2013	303	26	7,9	423	58	12,1
2014	356	33	8,5	496	56	10,1
2015	397	20	4,8	507	59	10,4
2016	358	28	7,3	483	57	10,6
2017	325	33	9,2	405	59	12,7
Suma	3 315	196	4,4	4 477	452	7,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Sumaryczna liczba zaginięć w tym przedziale wiekowym to 8440 przypadków.

W przedziale wiekowym 0–11 lat (dzieci) relacja między łączną liczbą zaginionych kobiet (dziewczynek) a łączną liczbą zaginionych mężczyzn (chłopców) wynosi 42% do 58%. Można przypuszczać, że różnica ta wynika z faktu większej aktywności życiowej chłopców w tym wieku niż dziewczynek (tzw. poszukiwanie przygód).

Średni udział zaginięć wielokrotnych w tym przedziale wiekowym wynosi natomiast 4,4% dla kobiet i 7,9% dla mężczyzn. Jest to największa różnica wśród badanych przedziałów wiekowych.

Tabela 1.8. Zaginięcia kobiet i mężczyzn w wieku 12–17 lat

Rok	Unika- towe	Wielo- krotne	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)	Unika- towe	Wielo- krotne	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)
	Kobiety			Mężczyźni		
2000	841	190	18,4	1 069	319	23,0
2001	1 421	372	20,7	1 375	457	24,9
2002	1 970	514	20,7	1 674	484	22,4
2003	1 839	332	15,3	1 394	208	13,0
2004	1 557	185	10,6	1 112	106	8,7
2005	1 403	167	10,6	966	85	8,1
2006	1 637	243	12,9	1 091	141	11,4
2007	1 868	296	13,7	1 148	111	8,8
2008	1 883	290	13,3	1 259	141	10,1
2009	1 800	270	13,0	1 107	128	10,4
2010	1 742	237	12,0	1 102	115	9,4
2011	2 104	424	16,8	1 281	203	13,7
2012	2 460	955	28,0	1 766	599	25,3
2013	2 526	1 190	32,0	2 002	889	30,8
2014	2 558	1 426	35,8	2 044	1 070	34,4
2015	2 473	1 306	34,6	1 989	1 016	33,8
2016	2 190	1 170	34,8	1 736	863	33,2
2017	2 209	1 106	33,4	1 760	800	31,3
Suma	34 481	10 673	20,9	25 875	7 735	19,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Sumaryczna liczba zaginięć w tym przedziale wiekowym to 78 764 przypadków.

W przedziale wiekowym 12–17 lat (nastolatki) relacja między łączną liczbą zaginionych kobiet (nastolatek) a łączną liczbą zaginionych mężczyzn (nastolatków) wynosi 57% do 43%. Jest to jedyny przedział wiekowy charakteryzujący się większą liczbą zaginionych kobiet niż zaginionych mężczyzn. Można przypuszczać, że relacja ta wynika z faktu szybszego dojrzewania nastolatek, a co za tym idzie – większej wrażliwości emocjonalnej i podatności na zawody miłosne lub konflikty rówieśnicze i rodzinne, które mogą skutkować ucieczkami z domu lub instytucji wychowawczych.

Średni udział zaginięć wielokrotnych w tym wieku wynosi 20,9% dla kobiet i 19,6% dla mężczyzn. Jest to najmniejsza różnica między płciami wśród badanych przedziałów wiekowych. Jednocześnie w tym przedziale wiekowym wskaźnik zaginięć wielokrotnych jest zdecydowanie najwyższy. Oznacza to, że co piąta osoba zaginiona w tym wieku ma za sobą więcej niż jeden epizod zaginięcia.

Należy również zauważyć, że nastolatki to grupa wiekowa najbardziej narażona na zaginięcie. Dla porównania w grupie osób dorosłych – obejmującej przedział 51 lat – zaginięć jest tylko około dwa razy więcej niż w grupie nastolatków obejmującej przedział tylko 5 lat.

Tabela 1.9. Zaginięcia kobiet i mężczyzn w wieku 18–69 lat

Rok	Unika- towe	Wielo- krotne	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)	Unika- towe	Wielo- krotne	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)
	Kobiety			Mężczyźni		
2000	4 980	612	10,9	5 879	425	6,7
2001	4 312	418	8,8	5 497	347	5,9
2002	3 612	235	6,1	4 968	210	4,1
2003	2 894	117	3,9	4 154	116	2,7
2004	2 998	93	3,0	4 536	117	2,5
2005	2 882	87	2,9	4 486	111	2,4
2006	3 222	135	4,0	5 421	155	2,8
2007	3 255	117	3,5	5 909	199	3,3
2008	3 288	137	4,0	6 473	211	3,2
2009	3 435	118	3,3	6 612	198	2,9
2010	3 181	128	3,9	6 417	236	3,5
2011	3 260	125	3,7	6 583	227	3,3
2012	3 248	199	5,8	6 770	290	4,1
2013	3 366	224	6,2	7 073	334	4,5
2014	3 436	239	6,5	7 685	393	4,9
2015	3 370	243	6,7	7 700	422	5,2
2016	3 253	219	6,3	7 672	394	4,9
2017	3 208	220	6,4	7 877	417	5,0
Suma	61 200	3 666	5,3	111 712	4 802	4,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

Sumaryczna liczba zaginięć w tym przedziale wiekowym to 181 380. Jest to grupa wiekowa, w której występuje największa bezwzględna liczba zaginięć, lecz jest to oczywiste, jeżeli uwzględnimy fakt, że jest to przedział obejmujący aż 51 lat.

W przedziale wiekowym 18–69 lat (dorośli) relacja między łączną liczbą zaginionych kobiet a łączną liczbą zaginionych mężczyzn wynosi 36% do 64%. Jest to największa różnica wśród badanych przedziałów wiekowych.

Średni udział zaginięć wielokrotnych w tym wieku wynosi 5,3% dla kobiet i 4,0% dla mężczyzn.

Tabela 1.10. Zaginięcia kobiet i mężczyzn w wieku 70 lat i więcej

Rok	Unika- towe	Wielo- krotne	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)	Unika- towe	Wielo- krotne	Udział osób z wielokrotnym zaginięciem (%)
	Kobiety			Mężczyźni		
2000	199	4	2,0	262	13	4,7
2001	211	9	4,1	276	13	4,5
2002	212	10	4,5	243	5	2,0
2003	199	2	1,0	256	4	1,5
2004	201	7	3,4	295	10	3,3
2005	210	8	3,7	280	8	2,8
2006	248	7	2,7	320	15	4,5
2007	267	11	4,0	387	12	3,0
2008	290	6	2,0	486	22	4,3
2009	295	7	2,3	520	14	2,6
2010	312	8	2,5	468	11	2,3
2011	362	10	2,7	523	14	2,6
2012	329	11	3,2	529	13	2,4
2013	373	8	2,1	579	24	4,0
2014	391	8	2,0	590	30	4,8
2015	410	17	4,0	569	26	4,4
2016	396	19	4,6	606	20	3,2
2017	435	12	2,7	707	24	3,3
Suma	5 340	164	3,0	7 896	278	3,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP.

W przedziale wiekowym 70 lat i więcej (seniorzy) relacja między łączną liczbą zaginionych kobiet a łączną liczbą zaginionych mężczyzn wynosi 40% do 60%.

Średni udział zaginięć wielokrotnych w tym wieku wynosi 3,0% dla kobiet i 3,3% dla mężczyzn. W tym przedziale wiekowym wskaźnik zaginięć wielokrotnych jest zdecydowanie najniższy.

Uzupełnieniem danych zawartych w tabelach 1.7–1.10 jest graficzny obraz struktury wiekowej osób zaginionych prezentowany w układzie liniowym. Na wykresie 1.3 przedstawiono wiek osób zaginionych w momencie zaginięcia w roku 2014 – charakterystyczny dla badanego okresu lat 2012–2017.